

Universita Karlova v Praze
Filosofická fakulta
Historie

Bakalářská práce
Roman Erös

Alchymie jako brána ke štěstí

The alchemy like the gate to luck

Praha 2011

vedoucí bakalářské práce
Prof. PhDr. Jaroslav Čechura

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů a literatury.

Anotace

Cílem této bakalářské práce není vykreslit a odhalit alchymistické postupy, ale spíše poznat myšlení alchymistů a seznámit se s jejich osudy, protože ne všichni byli podvodníci, kteří by chtěli profitovat podvodnými způsoby a tak se obohatit na úkor svého okolí. Nemnozí z nich nejenže nezbohatli, ale dokonce se zadlužili, až nakonec skončili ve vězení. Většina z nich opravdu věřila svým snům o transmutaci a o prodloužení života a další naopak přestali věřit na zázrak zbohatnutí pomocí transmutace a spíše začali přemýšlet o tom, zda něco takového je možné a teprve potom se vrátit na začátek. A to byl vlastně začátek bádání a tím o počátek nové vědecké disciplíny a to chemie.

Samozřejmě, že společně se snahou alchymistů o transmutaci kovů a hledání kamene mudrců se pojí i osudy slavných protagonistů této nauky a to od samotného zakladatele Herma Trismegistose až po současnost, protože sen alchymistů není cizí ani dnešnímu člověku.

Synopsis

The aim of this Bachelor thesis is not to depict and reveal the alchemist procedures, but rather to know the thinking of the alchemists and their destinies, because not all of them were deserves who wanted to get profit by the fraudulent ways and enrich themselves at the expense of their surroundings. A few of them did not make money, but even borrowed, and eventually ended up in prison. Most of them really believed in their dreams of transmutation and extending life and the others on the contrary ceased to believe in the miracle of getting by rich the transmutation and rather started to think about whether something like that was possible and then went back to their beginning. And it was actually the beginning of the research and the beginning of a new scientific discipline and chemistry. Of course, that effort of the alchemists of transmutation of metals, and search for the stone wisdom are associated with the destinies of famous scholars this science starting from founder Herm Trismegistos up to the present, because the dream of the alchemists does not seem strange even today.

Obsah

1. 1.	Úvod	5
1. 2.	Základní alchymistické pojmy.....	6
1. 3.	Předchůdci evropských alchymistů.....	10
2. 1.	Historická reflexe alchymie v Evropě a v Čechách.....	21
2. 2.	Smaragdová deska a kámen mudrců.....	30
2. 3.	Theophrastus Philippus Aureolus von Hohenmein – Paracelsus.....	36
2. 4.	Alchymie v českých zemích.....	45
3. 3.	Laboratorní pomůcky alchymisty.....	58
3. 1.	Laboratoř.....	59
3. 2.	Konec přeludů?	62
4. 1.	Závěr.....	65
5. 1.	Seznam použité literatury.....	

1. 1. Úvod

Definovat alchymii jako nauku nebo vědu je obtížné, ale přesto můžeme alespoň naznačit jeden aspekt této nauky a to, že alchymie se pohybovala mezi snem a skutečností. Každý z nás má své sny a i v dnešní době stejně jako v minulosti se věci nereálné staly skutečností.

To co v dnešní době pokládáme za nemožné, může budoucnost ukázat jako zcela možnou skutečnost. Možnost létání nebo komunikace na velké vzdálenosti byly v minulosti zcela nemožné věci, současnost dokazuje opak.

Stejně tak i alchymisté snili o tom, že se vyrovnají přírodě, ať už tím, že uměle vyrobí zlato nebo že prodlouží lidský život. Stejně tak i současná věda nejen že z této myšlenky neustoupila a nevzdala se možnosti o prodloužení života, ale objevy jako klonování a vytváření nových orgánů dává předpoklad, že „myšlenka“ alchymistů je reálná.

Současně ruku v ruce s alchymii dochází k transmutaci lidského jedince, což se nevyhnulo ani dnešní době.

Na jedné straně vychytralost, která se snažila obohatit na úkor svého bližního a na druhé straně snaha dospět k nějakým objevům. Tato snaha souvisí s mistry, řemeslníky, kteří rozpracovali pro budoucí generace různé laboratorní techniky a k tomu musíme přiřadit alchymisty, kteří se ptali po podstatě věci, po složení hmoty, po příčinách procesů, kterých byli svědky.

Proto měla alchymie své místo v bádání a toto místo dlouho plnila, než musela ustoupit nové vědní disciplíně.

1.2. Základní alchymistické pojmy

Naskýtá se otázka, co slovo alchymie znamenalo pro současníky a co toto slovo znamená dnes. Začněme nejdříve u samotného slova alchymie. V něm je jenom jediná část naprosto nezpochybnitelná a to arabský určitý člen al-, to naznačuje, že se tato nauka objevila v arabském světě, kam se dostala z helénistického světa navazující na odkaz Egypta.

Jedna z tezí je, že základ slova chemi, chemia, pochází od staroegyptského slova kemet, termín označující černou zem, který můžeme přeložit jako „umění Černé země“. Druhá teze k níž se většina odborníků přiklání, je odvozena od řeckého slova chémeia nebo chymeia, jenž značí lití kovů a což arabský svět přeložil jako al-kimijá a následný překlad do latiny jako alchymia nás dovádí k tomu, „že alchymie je věda, která učí jak transformovat jakýkoliv druh kovu v jiný a to pomocí odpovídající hmoty.“¹⁾

Použití slova alchymie pro transmutaci kovů bylo v evropském středověku zcela na místě a obecně srozumitelné, ale ve stejné době se pro tu samou činnost používají termíny jako chrysopoeia (vyrábět zlato), argyropoeia (vyrábět stříbro) nebo dokonce iatrochemie, chemiatrie z řeckého iatros, lékař, a to znamená, že alchymista mohl být současně nazýván iatrochemikem.²⁾

V sedmnáctém století slova alchymie a „chemia“ splývají a v některých dílech současníků se oba pojmy střídají. Až od třicátých let 18. století se začínají opět rozlišovat, takže se „alchymia“ používá v dnešním smyslu především pro pokusy

1) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 37. Tato definice je v knize Speculum Alchymie (Zrcadlo alchymie ze 13. století. Autorem této knihy je uveden významný filosof, přírodovědec a alchymista Roger Bacon, přestože ji nenapsal. Jak píše Karpenko v Alchymii nebylo nic neobvyklého přivlastnit si slavné jméno.

2) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 37-47, popisuje peripetie mezi rozlišováním alchymie a chemie.

vedoucí k transmutaci, zatímco „chemia“ označuje zkoumání sloučenin, jejich rozklad a přípravu. Navíc slovo alchymie dostává v té době hanlivý nádech s tím, že je často považována za něco podvodného, podezřelého, před čím se má mít člověk na pozoru.

Z toho můžeme vyvodit, že někteří učenci té doby byli jak alchymisty, kteří se snažili dojít k transmutaci kovů, tak zároveň „chymists“, neboť prováděli pokusy ryze chemické. Například Němec Johann Rudolf Glauber se živil výrobou chemikálií pro různá řemesla. Jako první vyrobil síran sodný a nazval ho „sal mirabile Glauberi“, protože ho považoval za kámen mudrců nebo snad za jeho předstupeň.

Proto dnešní anglosaští historikové navrhnou, aby se pro alchymisticko-chemické počínání 16. a 17. století používalo v případě nutnosti slovo „chymia“ a ti, co se tím zabývali, byli nazýváni „chymists“. Takové rozlišení se v roce 1680 pokusil Johannes Joachim Becher, kde hermetickou filosofii rozděluje na „lúčební, chemickou a alchymistickou, přičemž lučba se týká výhradně kovů, zatímco „Chymia“ zahrnuje vše, tedy nejen kovy ale i zvířata a rostliny.³⁾

A tak se začaly objevovat nové, z hlediska alchymie nepřijatelné myšlenky, především ty, co se týkaly transmutace kovů. Chemie si posloužila použitím nových sloučenin, které alchymisté vyrobili, takže alchymisté razili cestu budoucím chemikům.

Kde však máme hledat kořeny alchymie. Především alchymie nebyla zeměpisně omezená jen na náš kontinent a

3) Haage, Bernard Ditrich, Středověká alchymie, str 14.

s největší pravděpodobností se například v Číně vyvíjela alchymie nezávisle na Evropě.

K tomu, aby alchymie, jak ji známe z laboratoří, mohla vzniknout, musela se opírat o některé znalosti kovů a jejich sloučenin. Takže když se kolem roku 1500 př. n. l. podařilo vyrobit železo ⁴⁾ ustálil se počet známých kovů na dlouhou dobu na sedmi, jimiž byly zlato, stříbro, měď, železo, olovo, cín a rtuť. Stejně jako i na jiných místech světa neušlo to, že zlato je výjimečným a odolným kovem proti všem vlivům. Prostě a jednoduše nesmrtelný kov.

Kovy se podle mytologických představ rodily, chovaly se stejně jako ostatní živé organismy, tedy dospívaly. Později to bylo známo jako proces „zrání“, během něhož se kov postupně transformoval z nejméně ušlechtilé podoby, přes dokonalejší, až po vrchol zralosti, čímž mělo být zlato. A zde končila analogie s živou přírodou, protože rostlina i živočich stárnou a nakonec umírají, zlato bylo pro naše předky nesmrtelné na rozdíl od méně ušlechtilých kovů. Byla však otázka, jak dlouho zrají kovy ve zlato. Vzácnost zlata v přírodě oproti ostatním známým kovům dávala odpověď, že se jedná o dlouhotrvající proces. Podle některých učenců byl vlastně důl rostlinou, ukrytou v zemi, která žila a rostla a pokud v ní horníci nenajdou žádné zlato, pak řeknou, že přišli příliš brzy. A tak na základě této zkušenosti se naskýtá otázka, kdy přijít? Odpovědí na to měla být transmutace kovů. Hlavní cíl alchymistů jak zrychlit zrání kovů, aby neušlechtilé kovy se neproměňovaly ve zlato dlouhé věky.

4) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 98. Objevení se připisuje Chetitům.

Přirozený proces zrání však byl velmi těsně spojen s planetami. Protože člověk nemá na planety žádný vliv, bylo nutno hledat příznivé konstelace nebeských těles, což později vedlo některé alchymisty k tomu, že své neúspěchy zdůvodňovaly nepříznivým postavením planet. Zájem astrologů a astronomů o nebeská tělesa, mezi nimiž po tisíciletí nebyl podstatný rozdíl, můžeme nalézt v mezopotamských civilizacích, jejichž astronomové rozlišovali Slunce, Měsíc, Merkur, Venuši, Mars, Jupiter a Saturn. ⁵⁾

Postupem času byly tyto planety zbožštěny a byla jim přisouzena moc a vliv, jako vševědounost, vševidounost, a další věci, které ovlivňovaly život lidí. Jejich vliv však časem ještě více sílil a planetární božstva začala být spojována s kovy. Formování dvojic planeta – kov, byl dlouhodobý proces, takže například babylónské přiřazení planeta – kov, se liší od pozdějšího římského vzdělance z prvního století Celsa nebo pozdějšího řeckého filosofa Proklovse, jenž žil v pátém století našeho letopočtu.

Pro alchymisty se však stal kanonickým systém Stephanose Alexandrijského, který žil v sedmém století našeho letopočtu. O přiřazení zlata ke Slunci a stříbra k Měsíci není pochyb. Složitější to bylo s ostatními kovy a největší problém nastal s přiřazením rtuti. Klíč k vytvoření dvojic planeta – kov, není tak zcela jasný⁶⁾, jisté je však to, že kromě již zmiňovaných planet Slunce a Měsíce, byl Merkur spojován se rtutí, Venuše s mědí, Mars se železem, Jupiter s cínem a Saturn s olovem.

5) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 100. Uran objevil až roku 1781 William Herschel.

6) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 99, uvádí jedno z vysvětlení od teologa Origenóse.

Rtuť, která sice vypadá jako kov, ale za normální teploty je kapalná a od ostatních kovů snadno sublimuje, byla alchymisty přiřazena k Merкуру z toho důvodu, že žádná planeta nemohla zůstat bez kovu a žádný jiný kov alchymisté neznali.

Je pravda, že od třináctého století se do Evropy z Čín začal dovážet zinek, ale ten nebyl pokládán za samostatný kov stejně jako antimon. Podobně i u Agricoli ve spisu Georgia se nachází významná pasáž o objevení bismutu a sám pisatel doznává, že kovů je nespíš více jak sedm, i tak to u alchymistů nevyvolalo žádnou odezvu a dále trvali dogmaticky na čísle sedm ohledně kovů. Proto nelze alchymistům připsat objevení žádného nového kovu.

1.3. Předchůdci evropských alchymistů

S nástupem křesťanství už planety nebyly zbožšťovány jako ve starověku, přesto byly obdařeny mimořádnými vlastnostmi, které se staly doménou astrologie. Je samozřejmé, že tyto schopnosti planet ale pocházely od Boha, jenž jednal jejich prostřednictvím. Pro alchymisty to však byla jen formální věc a na tom jak se vliv planet projevoval na zrání kovu, to nic neměnilo.

Důležité pro alchymisty bylo i přiřazení symbolů k planetám. V dávné astrologii se symboly používaly k označování planet, ale v alchymii se za symbolem planety častěji skrýval kov ale i planeta, takže někdy může dojít k rozporu, zda text je psaný v astrologickém smyslu nebo alchymistickém. Jak alchymisté rozšiřovali své chemické znalosti, přidávali další znaky pro nové sloučeniny a tím se texty stávaly nesrozumitelnějšími. Utajení návodů bylo jedním z cílů alchymistů.

Dalším významným faktorem, jenž přispěl k zrodu alchymie, byla představa elementů. Ta spadá do doby řeckých přírodních filosofů, kteří se začali zabývat hledáním „arché“, pralátky, jež měla být počátkem hmotného světa. Thales z Miléta soudil, že počátkem všeho je voda. Jinou představu měl Anaximandros se svoji představou světa „neurčité“ a „neomezené“ z něhož se vyděluje studené, teplé, suché a vlhké. Anaximenés za hledanou pralátku považoval vzduch, a oheň není nic jiného než zředěný vzduch, a voda stlačený vzduch a stlačením vody měla vzniknout zem. Anaximenés to vysvětloval podle tehdejších představ, že život nám dává duše a duše sama je vzduch. Ožívování není nic jiného než dýchání a posledním dechem nastává rozpad.

Pro další filosofy jako byl Hérakleitos z Efesu byl pralátkou živý oheň, jehož život stejně jako všechny procesy probíhající v přírodě jsou výsledkem boje protikladů. Bez něj by se život zastavil. Empedoklés tyto myšlenky sjednotil a tak vznikly čtyři pralátky, později též používán termín elementy ⁷⁾, země, vzduch, oheň a voda. Empedoklés tvrdil, že procesy probíhající v přírodě jsou vyvolávány slučováním a oddělováním čtveřice elementů, při nichž se elementy samy nemění a rozhodující je jejich poměr, který určuje, jakou látku vytvoří. Jako hnací sílu uvedl „Lásku“ a „Svár“. Láska elementy spojuje, Svár je odděluje. Pro potřeby alchymie by to mohlo být postačující, nicméně Aristoteles tuto myšlenku ještě rozšířil, že elementy se mohou měnit. To znamená oheň na vzduch, vzduch na vodu, voda na zem a země na oheň...nebo změnit jednu z kvalit oheň (horký, suchý) na vzduch(horký, vlhký) a ten na vodu(vlhká, chladná) voda zase

7) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 107. V české literatuře se často používalo slovo „živel“ nebo „kořen“.

na zem(chladná, suchá) atd. Pro alchymisty to znamenalo, že pokud je možné proměnit elementy, může se také změnit jejich vzájemný poměr a tedy je možné provést i transmutaci.

Alchymisté však nepřijali Aristotelovu myšlenku, že v nějaké látce nemůžou současně existovat všechny čtyři elementy, naopak přijali Aristotelovu látku nebeských těles „aithér“ známější jako „kvintesence“ neboli „pátá bytost“. Aristotelovy názory alchymisté přijali bez velkých potíží, když si je upravovali podle svých potřeb. Takže elementům přikládaly větší důraz než Aristoteles kvalitám.

Kromě základní nauky o živlech se u Emdekola poprvé objevuje korpuskulární teorie hmoty to znamená čtyři filosofické živly se skládají z částíček, elementárních korpuskule, které jsou malé a nevnimatelné, teoreticky dělitelné, ale neměnné. ⁸⁾

Také řecká přírodní filosofie, která bezděčně poskytla alchymistům nesmírně pevný základ, že teoreticky je transmutace možná, se na formování alchymie podílel jeden nábožensko-filosofický směr. Tento směr dominoval na Blízkém východu na přelomu letopočtů. Bylo to prolínání mysterijních náboženství a filosofie, židovské, křesťanské a pohanské. Odborné prameny toto mystérium nazývají „gnose“, jedno z nejobtížnějších uchopitelných jevů v duchovních dějinách. Směřovalo to k poznání božstva, mohl to být i křesťanský Bůh, nikoli rozumovému, ale k nevědomému, extatickému popření smyslového světa a logického uvažování, takzvané „zavírání očí“, řecky „myein“ z něhož je odvozeno slovo mystika.

První kniha Mojžíšova vypráví o hadu, který pokoušel

8) Haage, Bernard, Ditrich, Středověká alchymie, str. 20, kromě jiného píše i o korpuskulární teorii Anaxagory.

Adama a Evu, aby jedli ovoce ze zapovězeného stromu. Trest stihl všechny, had byl proklet, Adam s Evou vyhnáni z ráje s tím, že v potu tváře budou jíst chleba, dokud se nenavrátní do země, z níž byli vzati. Tím byla smrtelnost každému souzena.

V Eposu o Gilgamešovi se vypráví o tom, jak Gilgameš, aby mohl oživit svého přítele Enkida se vydá na mořské dno, kde nalézá zázračnou rostlinu, která dokáže oživit člověka. Při návratu se zastaví u studny, aby se občerstvil, když vůni té rostliny ucítí had, odnese si ji a vysvlékne kůži.

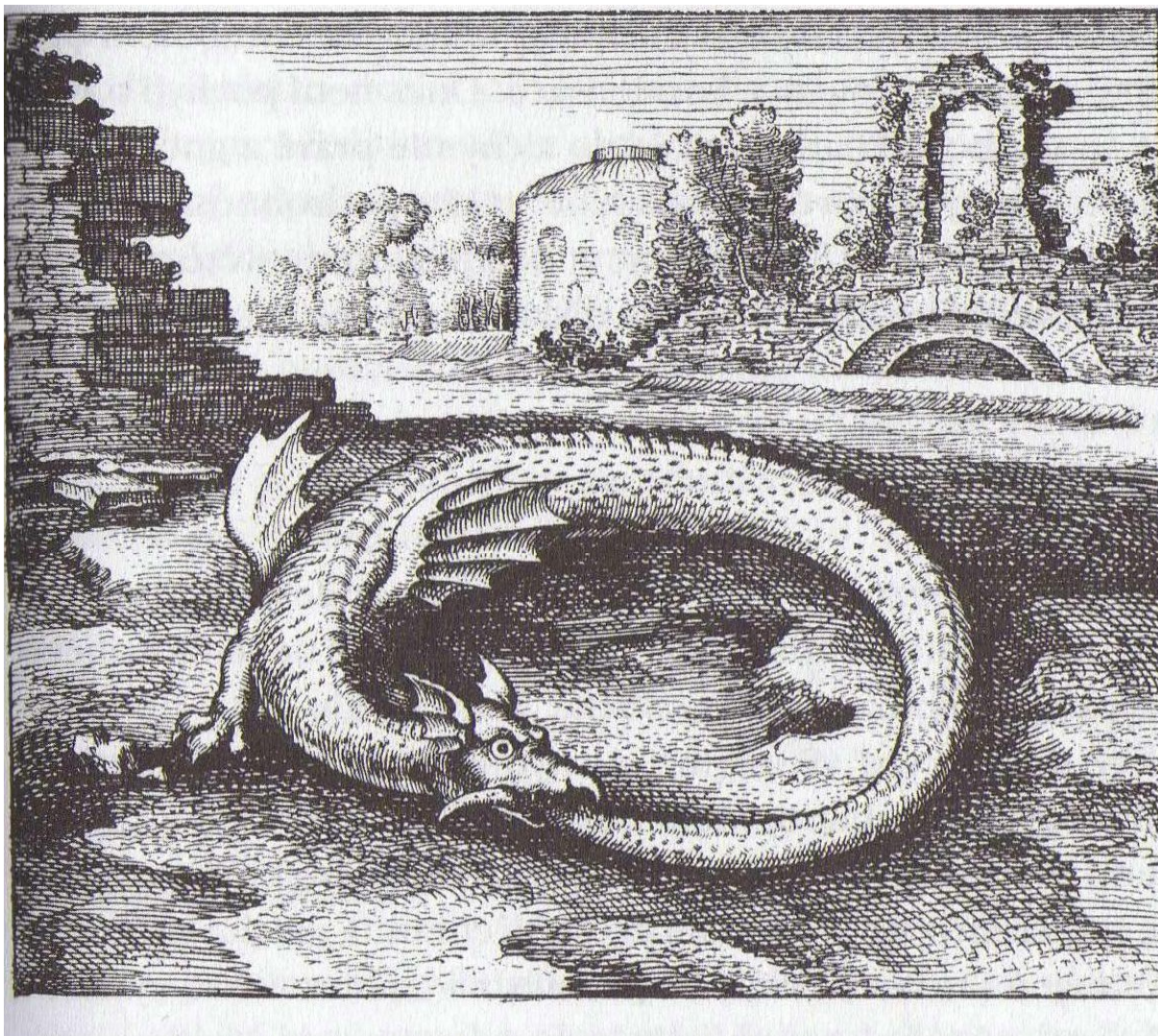
Dávné kořeny těchto symbolik se nevyhnuly ani gnostickým směrům, kde se hadům věnovala mimořádná pozornost. Ani alchymii se had nevyhnul a vstoupil do ní v podobě svinuté do kruhu, jako „úroboros“, had zakousnutý do špičky svého ocasu. Tento symbol se vysvětloval jako alchymické dílo, které nemá začátek ani konec, nebo jako hmota, která se proměňuje během transmutace. V jednom z nejstarších vyobrazení úroba z helénistické doby, známém jako Chrysopeia (Výroba zlata), je uprostřed kruhu z hadího těla napsáno „ben to pan“ neboli „jedno je všechno“. Tento nápis, jenž se objevoval již v tehdejších gnostických spisech, měl pro alchymisty velký smysl. Vyjadřoval totiž jednotu světa, jednotu makrokosmu, což byl částečně celý vesmír a mikrokosmu, člověka, tedy alchymisty samého. Z gnostických kultů tak úroboros vstoupil do alchymie jako představa věčného koloběhu, sestupu ducha do tělesného světa a jeho návrat do absolutna, jeho konec a znovuzrození. Úroboros se stal symbolem i seriózních alchymistů v laboratořích, symbolem vypařování a kondensace. 9)

9) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 111. Díky snu o Úrobovi formuloval Fridrich August Kekulé von Stradonitz kolem poloviny devatenáctého století vzorec benzenového jádra, zobrazeného jako šestiúhelník.

Vedle filosofických nebo nábožensko-filosofických vlivů na zrod alchymie působily ještě praktické vlivy. V helénistickém Egyptě, jehož řemeslná výroba dosáhla mezi starověkými civilizacemi vysoké úrovně, byla duchovenstvem pečlivě střežena. Odborníci různých profesí pro potřebu chrámů vyráběly šperky, rituální předměty z drahých kovů a jejich slitin, ozdobené drahokamy, polodrahokamy ať už pravými nebo napodobeninami, barevné pigmenty apod. Nejen kněží, ale i samotní řemeslníci střežili tajemství svých řemeslných postupů.

Ze zachovalých návodů zjistíme, že napodobování drahých kovů nebo drahokamů bylo běžnou a vědomou činností těchto řemeslníků. Buďto měnili složení kovu v celém jeho objemu, kdy šlo o výrobu slitin obsahující drahý kov nebo se mu podobající a druhá možnost byla jen v povrchovém zpracování, kdy se méně hodnotný kov pozlacoval nebo postříbřoval. Někdy se dokonce méně hodnotný kov jen zbarvoval vhodnou sloučeninou. Byli snad staří Egyptané podvodníci? Byli i nebyli. Věděli moc dobře, že znehodnocují zlato a vyrábějí kvalitní napodobeniny. Kontrola ryzosti zlata v Egyptě byla na vysoké úrovni, proto řemeslníci nemohli doufat, že ošálí odborníka. Proč se tedy tím zabývali?

Jako pravděpodobný dohad je tvrzení současných vědců, že egyptští řemeslníci znali Aristotelovo učení o možné přeměně živlů, tedy jednoho kovu v druhý a tím pádem tito starověcí živlů, tedy jednoho kovu v druhý a tím pádem tito starověcí řemeslníci nejspíš stáli u zrodu alchymie. Jak se však Egyptané dostali k myšlenkám řeckých přírodních filosofů a především k Aristotelovi. Zpočátku rozhodně ne dobrovolně, ale když roku 332 př. n. l. Alexandr Veliký, žák Aristotelův, dobyl Egypt a přinesl na dobyté území i vlastní kulturu a za vlády jeho dědiců Ptolemaiovců, se Egypt stal helénistickým

Takto se ūroboros objevuje v knize *Atalanta fugiens*.

státem, kde se stará egyptská a řecká kultura prolínala. Není třeba pochybovat, že vlivy z Mezopotámie, Sýrie a Palestiny měli na tomto dědictví také podstatný podíl. Takže počátky alchymie tu pravděpodobně sahají do doby kolem přelomu našeho letopočtu, i když s jistotou se to nedá tvrdit.¹⁰⁾

10) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem s skutečností, str. 90.

Zatímco soudobá historiografie tápe, alchymistům bylo vždy jasné, že zakladatelem a tvůrcem nauky byl Hermes Trismegistos. Menethos, autor z 3. stol.n. l. tvrdil, že Hermes je autorem 36 525 spisů, kdežto Jamblichos, který žil o šest století později mu připisoval 20 000 spisů, z nichž prý pouhý výťah tvořil 42 svazky. Důležité však je to, že na počátku letopočtu se souhrn těchto moudrostí objevil jako Corpus Hermeticum, jehož tajuplný obsah byl znám jen zasvěceným a hermeticky uzavřený.

Žádné prameny nám však neobjasňují, kdo to Hermes vlastně byl. Byl to člověk nebo Bůh. Thovt, egyptský bůh moudrosti a učenosti, řádů a zákonů, písma a řeči, lékařství a kouzelnictví, prý sepsal svoji učenost a tyto knihy svěřil chrámovým kněžím, kteří se je učili nazpaměť. Proto Thovt patřil k nejvýznamnějším egyptským bohům, nebyl jen Velikým, ale Tříkrát nebo také Trojnásobně Velikým. A protože Řekové ho ztotožňovali se svým bohem Hermem, byl pro ně Hermes Trismegistos. Podle knihy Viridarium Chymicum ze 17. století měl být Hermes králem Egypta. Ať tak nebo tak, záhadný Hermes byl považován za zakladatele alchymie a jeho spisy byly brány jako prubířské pro příští generace. ¹¹⁾

Kromě jiného mu alchymisté připisovali ještě dvě díla. Tabuli z Memfisu a Smaragdovou desku. Tabule z Memfisu hlásala: „ Nebe nahoře, nebe dole, hvězdy nahoře, hvězdy dole, všechno je nahoře, všechno je dole, vezmi to, přinese ti to štěstí.“ Vyřešení této otázky bylo pro alchymisty klíčové, jen nikdo nevěděl jak toto štěstí uchopit. Hermes rovněž napsal,

11) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 44. Zřejmě patřil k prvním kdo připravil xéropn, kterýžto termín lze volně přeložit jako „hledané od nepaměti.“ Zároveň to značilo v řečtině jemný prášek, pro alchymisty ovšem takový, jimiž jde provést transmutaci.

že Velké Dílo je nejlépe začít v březnu nebo dubnu, mělo trvat šest měsíců a cílem byla transmutace mědi na zlato. I tento návod je matoucí stejně jako jeho nesrozumitelnost v tom, když píše, že rtuť je dvojitá, ale přece jedna. Jedné říká voda druhé síra. Pro alchymisty byl ale Hermes důležitý také tím, že nejspíš jako první připravil xérion, volně přeloženo „hledané odnepaměti“, jemný prášek, jímž jde provést transmutaci. Arabský svět psal toto řecké slovo al-iksír, což nám je určitě povědomé jako elixír. Díky tomuto prášku nebo-li elixíru lze provést transmutaci, zázrak, a tato znalost znamenala pro alchymisty, že Hermes stál u zrodu nebo spíše byl zakladatelem a otcem jejich nauky. Podle an-Nadíma, který žil kolem roku 987 n.l. a byl to snad bagdáský knihkupec, byl Hermes pohřben ve Velké pyramidě tam, kde spočinul skutečný faraón Chufu.

Arabský svět, který začal v prvních desetiletích sedmého století své výboje, si kromě jiných nauk přisvojil též helénistickou alchymii a tak později ovlivnil evropskou.

Zajímavou postavou arabské alchymie je filosof, mudrc, lékař a mystik Džabir.¹²⁾ Stejně jako jeho předchůdci i on psal o čtyřech živlech (ohně, voda, země vzduch) a čtyřech kvalitách (horko, sucho, vlhko, chladno), jenž jsou základem všeho. K nim je přidán v přírodě pátý princip a to jednoduchá substance. Substance je viditelná ale nehmotná. Je schopná zaujímat jakýkoliv tvar, všechno je v ní a všechno je z ní stvořeno a vše se do ní zpět rozplývá. Je to prach a jeho barva

12) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 73-76, uvádí prameny o tom zda Džabir byl skutečnou postavou a kdy asi pravděpodobně žil.

je tak trochu bělavá, a když na to svítí slunce, stává se zářícím a viditelným, nelze se jí dotýkat a nikdo nemůže vlastní rukou zacházet se substancí.

Když se kvality spojí s hmotnou substancí, vzniknou sloučeniny prvního stupně totiž horko, chlad, vlhko a sucho. A vždycky dvě z nich teprve tvoří základní živly, takže například oheň je horko a sucho plus hmotná substance. Džabir ještě každému kovu připsal dvě základní kvality vnější a vnitřní. Olovo bylo zvenčí studené a suché, zevnitř horké a vlhké. Aby každý kov obsahoval všechny čtyři kvality, ať už zvenčí nebo zevnitř, musely se do něj dostat a to pomocí rtuti a síry. Proč rtuť a síra? Protože obě vznikly v nitru země a z nich pod vlivem planet vznikly všechny kovy. Oba tyto kovy spolu sice reagují, ale nevzniká žádný kov, ale rumělka a proto doplňuje svou teorii o principy, to znamená čistá rtuť a čistá síra. Čím čistší tyto složky jsou, tím ušlechtlejší kov. Vznikl však problém, jak dosáhnout toho, aby nebyly obyčejné, ale čisté. Jeden z největších učenců, ale i alchymistů Isaac Newton věnoval těmto pokusům mnoho času.

Džabir si naopak pomohl magickými čísly. Nadpřirozeno, ať už v osobách božstev, v podobě planet nebo magických čísel dokládá jakými křivolakými cestami se alchymie ubírala. Džabir vešel do dějin alchymie jako jedna z největších postav, protože předchozí myšlenky se již vyčerpaly a on se svojí novou teorií o rtuti a síře dal alchymii nový impuls. V Knize Abstrakce¹³⁾ od Džabira je citát platný dodnes: „Podstatnou

13) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 83. V Džabirově návodu na olovnatou bělobu se objevuje jakási alkalická sůl z Vádí Natrún. Patrně neter, který se používal při balzamování a konzervaci potravin, což byl uhličitán soudný.

podmínkou úspěchu v Umění je zkušenost a pokus. Kdo prakticky nepracuje a nedělá pokusy, nedospěje nikdy k úspěchu. Je správné znát obor od začátku do konce se vším, co patří a co vede k jeho vysvětlení.“ Džabir skutečně hledal a nebyl pomatený mystik, jak se nám z dnešního pohledu může zdát. Byl to učenec, který i několikrát pokusy opakoval a neomezoval se jen na minerální látky, ale i rostlinné a živočišné. Nebyl jediný a ani první, kdo se zabýval sublimací, tavením a destilací.

Již v akkadském klínovém písmu najdeme recepty na výrobu parfémů a obě sféry zručných řemeslníků a alchymistů si vyměňovali zkušenosti. A právě jedinými teoretiky v oblasti chemického bádání byli právě alchymisté. Mezi ně patřil i další učenec arabského světa Zakaríja-ar Rází, který rozdělil látky do tří tříd. Živočišné, rostlinné a zemité. Zemitou pak vyčlenil na duchy, těla, kameny, vitrioly, boraxy a soli. Duchové (těkavé látky) byli čtyři, rtuť, salmiak, arzén a síra. Těl (kovů) bylo sedm zlato, stříbro, železo, měď, cín, olovo a čínské železo(harsini). Ar-Razí byl první, kdo se pokusil podle jistých hledisek roztrždit všechny tehdy známé látky.¹⁴⁾ Další systém se v chemii objevil až v 19. století v podobě periodické soustavy. Ar-Razí sepsal i všechny druhy chemických nádob, přístrojů a zařízení, jež se v té době používala a která téměř beze změn prošla do laboratoří evropských alchymistů.

14) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 85. Rozdělil látky do tří skupin, živočišné, rostlinné a zemité. Zemité rozdělil do šesti skupin a to, duchy, těla, kameny, vitrioly, boraxy a soli. Duchové pak byli čtyři, rtuť, salmiak, arzén a síra. Těl pak bylo sedm, zlato, stříbro, železo, měď, cín, olovo a čínské železo/harsini/.

Destilační aparatury dosáhly časem neobyčejné složitosti jako třeba tato z titulní stránky Velké knihy destilace z roku 1512

Arabská alchymie vyvrcholila pracemi Džabira a ar-Razího a stejně jako u jejich předchůdců, zrodila se teorie, kterou se pokoušeli ověřit v praxi. Nikdo neuspěl a práce alchymistů se uzavřela v bludném kruhu.

Teorie alchymistů byly všeobecně přijímány do důsledků i s vírou v možnost transmutace. Jen zřídkakdy se našel pochybovač, který své pochybnosti otevřeně vyslovil. Jedním z mála byl proslule známý Avicenna¹⁵⁾. I Avicenna věřil v teorii rtuti a síry, i když ve svých bádáních je opatrnější než jeho předchůdci nebo současníci. Kovům přisuzuje stejný základ, protože prý všechny přecházejí při tavení ve rtuť nebo v ono něco. Není to nic nelogického, když roztavené kovy jsou si opravdu hodně podobné a mají i mírnou podobu se rtutí. Přesto Avicenna snahu alchymistů o transmutaci zavrhuje, když píše o zdařilých napodobeninách.

15) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 88. Abu Alí al – Husajn ibn Abdaláh ibn Sína, známý latinské Evropě jako Avicenna, kniže lékařů. Působil v 10. a 11. Století v Buchaře, Isfahánu a Hamadánu.

2.1. Historická reflexe alchymie v Evropě a v Čechách.

Alchymie v arabském světě upadala a nic to neměnilo na tom, že připravili řadu nových sloučenin a zdokonalili řadu přístrojů. Soumrak arabské alchymie byl neodvratný a alchymie našla svou úrodnou půdu v latinské Evropě. Evropa si vůbec nezadala se svými předchůdci a měla v živé paměti průkopníky této nauky.

I začátky evropské alchymie mají své otazníky. Především proč evropská alchymie nastupovala v Evropě s tisíciletým zpožděním ve srovnání s helénistickým světem a proč oklikou přes arabský svět, když řečtina byla Evropě bližší?

Odpověď najdeme v historii. Římské impérium se začalo otrásat v samotných základech. Roku 410 n. l. Alarich v čele Vizigótů dobyl Řím, respektive o pár let později Odoaker v čele Germánských kmenů zde vyhlásil své království. Pohyb Hunů, který vyvolal následnou reakci stěhování národů a formování státních útvarů vedlo ke změně jak kulturního, tak společenského a politického dění v Evropě. Další a nejdůležitější věcí bylo šíření křesťanství, které zasáhlo do každodenního života člověka.

Jedny státy se hroutily, jiné vznikaly a to ovlivnilo jak kulturní, tak i hospodářský život. V dobách změn, zmatků a válek řemesla a vzdělanost upadala, takže středověk zrovna přírodním vědám nepřál. Vyskytlo se jen několik výjimek. Například spis mnicha Theophiluse Presbytera O rozličných dovednostech.¹⁶⁾ První část knihy pojednává o barvách, druhá o

16) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 72.

práci se sklem a třetí s kovy. Theophilus¹⁷⁾ například psal, že je třeba mít tříletou kozu, nechat ji tři dny hladovět a čtvrtý den ji začít krmit kapradím. Po dvou dnech této diety se má po dvě noci sbírat kozí moč a v ní pak železo zakalit. Podobný úspěch přináší i moč zrzavých chlapců. Je to prý lepší než zakalovat ve vodě.

Theophilus měl pravdu i když nevěděl proč. V moči jsou totiž organické sloučeniny a při ponoření rozžhaveného předmětu do ní, se povrch nauhlíkuje a železo má větší tvrdost. Nezávisí to však na stáří kozy ani na barvě vlasů dětí. To už byla pověra, typická pro středověk, kdy se praxe mísí s tajemnem. V dalším anonymním rukopisu *Mappae clavicula* se nachází 294 návodů jak pracovat s různými kovy, jak vyrábět barvy a sklo. Jednalo se o staré egyptské návody, takže řemeslníci měli na čem stavět, jen šlo o to, o jaké výrobky hospodářsky poničená Evropa měla zájem.

Praktický svět řemeslnické dílny se spojil se světem pověr a tajemných bytostí, jako andělé, ďábel, vodníci, víly, čarodějnice, polednice ale třeba i bazilišek. Nad tím vším však bděl bůh. Jak se rozvíjela řemeslná výroba o jejichž výrobky z drahých kovů byl rostoucí zájem, tak se začaly znovu vynořovat dvě otázky, zda jde drahé kovy uměle vyrobit a zda vyrobené zlato nebo stříbro je stejně hodnotné nebo dokonce to přírodní předčí.

A znovu se začaly stále častěji vyskytovat rukopisy a návody o tomto tématu. *Liber Hermetik*,¹⁸⁾ překlad arabské knihy, jejíž originál se nedochoval, hájí alchymii proti

17) Karpenko, Vladimír, *Alchymie dcera omylu*. Str. 95. Předpokládá se, že to byl Roger z Helmarshausenu, o němž se ví jen to že žil někdy kolem roku 1100 a dovedl znamenitě pracovat s kovy, jak dokazují zachované předměty.

18) Karpenko, Vladimír, *Alchymie, nauka mezi snem a skutečností*, str 163.

pochybovačům a to formou výhrad a odpovědí na ně. První argument, že kovy jsou dílem přírody, jsou přirozené, kdežto lidské dílo je umělé a nikoli přirozené, je vyvrácen na příkladu ohně z blesku a vzduchu. Vykřesaný oheň je stejný, jako oheň, který vznikne při blesku a umělý vzduch připravený varem je stejný jako přirozený okolní vzduch. Některé plyny, jako oxid siřičitý, odporně štiplavý a zapáchající, byl stále považován za vzduch, takže tento argument v klidu a bez potíží obstál. Další argument svědčící pro alchymii zněl, že naroubovaný strom je stejný jako přírodní. Strom po roubování je transmutován, vylepšen a zdokonalen, takže v učených debatách se transmutace už nevztahuje jen na kovy.

Zarážející argument stejně jako o roubovaném stromu je o přírodních včelách a pěstovaných včelách, neboť v obou případech jsou to včely. Zde se naráží na Aristotela, který vznik života vysvětluje jak pohlavní cestou, tak i samovolně, to znamená, že někteří živočichové mohou vzniknout z určitých druhů hmot. Všichni vznikají z rozkládajícího se masa, včely z dobytčího, zatímco vosy z koňského a podobné názory byly ve středověku obecně přijímány s naprostou vážností.

Autor Liber Hermetik pak na závěr tohoto argumentu píše, že umělou cestou je možné dospět k produktům, které jsou ve své podstatě shodné s přírodními. Stejně tak je to i se zlatem.

Spis Liber Hermetik pořízený kolem poloviny 13. století se stal mostem mezi arabskou a evropskou alchymii a z toho se pak rozvinula široká debata mezi tehdejší vzdělanou evropskou elitou.

Jedním z prvních byl dominikánský mnich Albert Veliký,¹⁹⁾

19) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 101. Vysloužil si přezdívku Doctor Universalis pro své značné vědomosti i přestože své poznatky shromáždil značně neutříděně a chaoticky.

který se narodil koncem 12. století. Byl to muž své doby. Zatímco na jedné straně věřil na božskou trojici, on sám byl mnich, řemeslník a mág, který věřil na černou magii, na níž se podíleli démoni a nečisté síly, a přírodní, kde působily přírodní síly a hvězdy. Jeho osoba byla opředena mnohými legendami, a podle jedné byl stvořitelem umělého člověka, homunkula. Tomáš Akvinský, žák Alberta, který věřil v čarodějnictví a stál tak u zrodu inkvizice, tohoto homunkula prý rozbil, protože svým mluvením ho rušil při studiu.

Vraťme se však k Albertovi Velikému, který na svých cestách jako významný církevní hodnostář navštěvoval dílny řemeslníků, hutě, doly a studoval všechny dostupné přírodovědné prameny od Aristotela po židovské filosofy. On pak všechny své poznatky shromažďoval a zdokumentoval, jak tehdejší stav přírodních a technických věd, tak i alchymii. I přesto, že sám osobně navštívil laboratoře alchymistů v Paříži a Kolíně nad Rýnem, sám se Velkému umění zřejmě nevěnoval. Albert kolísal ve svých názorech na alchymii a na transmutaci, že dnes nevíme přesně, čeho byl vlastně zastáncem. Na jedné straně pod vlivem Aristotelovým byl zastáncem možnosti přeměny kovu na zlato, na druhé straně spisy Aviceny ho od této možnosti odrazovaly.

Albert Veliký se ve svých spisech vyjadřoval o alchymii tak rozporně a mlhavě, že mu to paradoxně vyneslo pověst jednoho z nejdůležitějších alchymistů středověku. Albert je zářným příkladem středověkého učence, který kolísal. A není divu, protože při tehdejší úrovni znalostí se skutečně některé procesy mohly zdát jako transmutace, jindy se umělé zlato tak odlišovalo, že rozdíl nemohl takovému odborníkovi, jako byl Albert, ujít. Albert se zhostil této otázky alibistickou odpovědí,

že jen Bůh a andělé mohou vědět, co je v moci démonů. 20)

Od Aristotela a arabských učenců se přiučil znalosti sedmi kovů, jejich ztuhnutí vlivem silného chladu a přimíchání rtuti, coby základ kovů. Albert však zjistil ještě něco nového, že spolu reagují jen některé látky. Tuto schopnost vzájemně reagovat nazval termínem afinita a toto označení se v chemii používá až do dneška. 21)

Další učenec, františkánský mnich a současník Alberta Velikého, Robert Bacon dal základ vzniku experimentální vědě a předběhl polského astronoma Koperníka, ohledně heliocentrické soustavy.²²⁾ Za to si pak vysloužil několikaletý žalář. Bacon, zázračný doktor, jak ho přezdívali, studoval v Paříži a na Oxfordu a své zájmy dělil mezi teologii a přírodní vědy. Věnoval se chemii, fyzice a astronomii. Prý dokonce zdokonalil kompas a upravil juliánský kalendář. Mnoho věcí je mu však připisováno neprávem, jako například návod na výrobu střelného prachu.

Jeho nejznámějším spisem je Zrcadlo alchymie (*Speculum alchimiae*),²³⁾ ve kterém se snaží najít červený elixír, jak nazýval kámen mudrců. Protože prý všechny kovy jsou utvořené ze rtuti a síry, musí být z těchto látek i elixír a protože z normální rtuti a síry vzniká látka červené barvy (rumělka), musí mít tuto barvu i elixír. Bacon upozoroval, že v přírodě se vyskytují „těla“ (sloučeniny), v nichž jsou prý oba počátky spojeny už v žádaném poměru, zahuštěny a svázány

20) Karpenko, Vladimír, *Alchymie dcera omylu*, str. 104. Albertovy názory se měnily podle toho jaké dílo zrovna studoval. největší slávu mu přinesl spis *De alchymia/ O alchymii/ o kterém není jasně zda ho vlastně napsal on sám*.

21) Karpenko, Vladimír, *Alchymie dcera omylu*, str. 104.

22) Karpenko, Vladimír, *Alchymie dcera omylu*, str. 106. Doktor krabilis jak ho nazývaly studoval v Oxfordu a v Paříži o své zájmy dělil mezi teologii a přírodní vědy. Psal o perspektivě, zdánlivé velikosti Sluce a Měsíce, ale také prakticky pracoval v chemii, fyzice i astronomii. Ruský historik N. A. Morozov ho označil za Newtona v současné chemii.

23) Karpenko, Vladimír, *Alchymie dcera omylu*, str. 106. Bacon zřejmě experimentoval v laboratoři, když došel k názoru, že třeba auripigment nebo realgar už nemůže nijak dál zdokonalit, protože prý příroda dovádí k dokonalosti jen určitou směs obou rodičovských principů. To znamená, že v přírodě upozoroval, že se vyskytují těla v nichž jsou prý oba počátky spojeny už v řádném poměru, zahuštěny a svázány podle náležitých pravidel.

podle náležitých pravidel. Doporučuje taková „těla“ vyhledávat, čistit a ověřovat poměr složek. Poměr dvou složek má rozhodující vliv na vlastnosti výsledné sloučeniny.

Jeho spis není formulován s dostatečnou srozumitelností, ale pokud měl na mysli reagující prvky, tak jeho závěry předběhly dobu o téměř šest století a byly to závěry chemické, ne alchymistické.

Španěl, Katalánc, Arnold z Villanovy, byl dalším mužem, který se zlatým písmem vepsal do dějin alchymie. Studoval v Neapoli, Montpellieru a Barceloně, aby se nakonec stal lékařem, alchymistou a uznávaným věštcem. Arnold kromě jiného si zneprátelil nejmocnější a nejvlivnější instituci tehdejší doby a to církvev. Prohlásil papežské buly za pouhá lidská díla, stejně jako prokazování milosrdenství má větší cenu než modlitby nebo poslouchání mší.

Není tedy divu, že byl několikrát vězněn, ale díky mocným zastáncům zase propuštěn. Dokonce byl odsouzen k smrti na hranici, ale náhoda tomu chtěla, že papež Bonifác VIII, jeden z jeho nejúhlavnějších nepřátel onemocněl a mrtvý lékař by mu jistě neprospěl tak jako živý.²⁴⁾ Proto ho k sobě v tichosti povolal a úspěšný lékař kromě jiného dostal od papeže hrad v Anagni. Zajímavé na tom je, že roku 1303 byl papež Bonifác VIII na tomto hradu uvězněn francouzským králem Filipem Sličným.

Pout' Arnolda nakonec skončila na moři, když loď, na které cestoval, ztroskotala.

24) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 109. Církev si zneprátelil tím, že předpověděl konec světa, což by nebylo to nejhorší, protože kdyby s to vyplnilo nic by se už tím nezměnilo, ale především tím, že prohlásil papežské buly za pouhé lidské dílo. To řekl v době, kdy protivit se papežské moci znamenalo stavět se proti křesťanskému bohu, to znamenalo být kacířem. Papežové ovládali Evropu a v živé paměti ještě bylo jak papež Řehoř VII přinutil roku 1077 císaře Jindřicha IV. jak musel vykonat kající pout' do italské Canossy.

Arnold ve svých traktátech zdůrazňoval především studium přírodních věd a bádání. Radil panovníkům, aby svým novorozeným dětem věšeli na krk smaragd, který je uchrání před padoucníci. Pro méně bohaté pak doporučoval korál, nebo nemocným přivazovat na nohy žabí stehýnka, nebo orlí drápy a podobně. Údaj o tom, co to mělo léčit, však už chybí.

Magický talisman považoval Arnold též za výborný způsob k léčení. Universální talisman měl být z nejčistšího zlata, roztaveného do tvaru pečetě, a to v době kdy je Slunce ve znamení Berana. Pak se mají nad ním pronášet žalmy a to zase v té stejné době, nebo když je měsíc ve znamení Raka nebo Lva. K tomu se musí na jednu stranu vyrýt obraz berana a po obvodu napsat „arahel Juda V a VII“ (Slovo se stalo skutkem) a k tomu ještě připsat „Alfa a Omega a svatý Petr.“²⁵⁾

Tento amulet se prý bohatě vyplatí, protože chrání jak před démony, tak i před všemi neduhy, smrtelnými nepřáteli a pomůže při finančních nesnázích a tak dále. V době ovládané církví, to bylo balancování na hraně ostří, ale nemocnému, jako byl třeba papež, to v důsledcích nemohlo vadit. Hlavně, když to pomohlo.

Byla to doba zaříkávačů a mastičkářů. Z toho vidíme, na jakých základech vznikala současná věda. Přitom pán z Villanovi byl pokládán za osvícence své doby, který se pokoušel o exaktnější přístup. Ke cti mu musíme ale přiznat, že často volil jednodušší formy léčení, jako používání heřmánku proti bolestem zubů, na zažívací potíže pak „aqua ardens“, vodu živou neboli alkohol a dost často opium.

25) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 113. Pod vlivem arabské medicíny doporučoval Arnald podávat opium při bolestivých onemocnění. K uklidnění nervové soustavy se mu nabízela magie, ale ani v případě rozvinutého onemocnění nebyla magie nic platná, ale to Arnaldovi vůbec nevadilo v tom aby i nadále předepisoval své zázračné amulety.

My se ale vrátíme k tomu, proč Arnold byl alchymisty tolik ceněn. Poklad pokladů, Růžová zahrada filosofů a Největší tajemství všech tajemství byly slibné názvy jeho spisů, které se staly inspirací pro příští generace.²⁶⁾ Arnadl se domníval, že byl osvícen poznáním všech tajemství známých jeho předchůdcům, jako byl Platón, Aristoteles a ostatní filosofové a učenci. Ujistil čtenáře, že nic před nimi neskryje, ale zároveň dodává, že mnohé je přístupno jen zasvěcencům. Takže čtenáři a dokonce adepti nebo mistři Umění se celé věky snažili najít moudrost, která tam nebyla.

Arnold nebyl vůbec objevný, jen opakoval to, co jeho předchůdci. Rtuť a síra jsou zase nejdůležitější složky při výrobě zlata nebo stříbra. K tomu dodává různé poměry kovů a nakonec přidává rtuťovou tekutinu. Co je tato tekutina zač a jak se vyrábí, už Arnold nevysvětluje. Další jeho pokusy byly podobné pokusům Džabira a mnoha dalších alchymistů před ním. Arnold jako první nejspíš postřehl jedovatost oxidu uhelnatého, ale tento velmi praktický postřeh nevzbudil tolik ohlasu u jeho čtenářů, jako jeho postupy k nalezení toho nejvzácnějšího, co řada jiných hledala před ním a po něm.²⁷⁾

Jedním z dalších pozoruhodných mužů této doby byl františkánský mnich Raymond Lully.²⁸⁾ Skutečný Lully nebyl alchymista. Jeho alchymistické spisy pod jménem Ramóna Lully jsou psány pseudoautory. Stejně jako u jeho předchůdců Alberta Velikého a Arnalda z Villanovi se vynořila spousta

26) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 187.

27) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 115. To byl však poznatek příliš praktický, než aby mohl vzbudit větší pozornost alchymistů. Ti dávali přednost putování růžovou zahradou, kde je sice rozdíralo trní a kde nacházeli řadu nesnázi a potíží, jenže odměna byla sladká a to v podobě voňavého květu.

28) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 188.

spisů Pseudoalbertů a Pseudoarnaldů v rozmezí několika set let. I u této velké postavy alchymie tomu nebylo jinak. Skutečný Lully vyrůstal na dvoře krále Jakuba I. Aragonského, kde zastával úřad senešála, tedy byl druhým nejmocnějším mužem království.

Kolem roku 1263 mizí ze scény a vydává se na cestu náboženské mystiky. Jeho obrácení k duchovním sférám je tak jako i v jiných případech opředeno legendami. Jednou z variant jsou jeho vize o ukřižovaném Ježíši Kristu a ta druhá podle abbé Du Fresnoy to byla láska k Ambrosii de Castello, která onemocněla rakovinou.

Abbého romantické líčení mělo však větší úspěch u veřejnosti než ta první možnost.

Během deseti let Lully studoval filosofii, logiku, medicínu, astrologii a také arabštinu a hebrejštinu. Myšlenka obrátit muslimy na křesťanství ho vedla na misijní cesty po Středomoří a severní Africe. Tehdy ho prý napadlo využít svých alchymistických znalostí a vyrobit dostatek zlata k financování války s muslimy.

Důležité je, že po sobě zanechal prý 290 spisů, mezi které patří ten nejdůležitější *Ars Lullica*. Tento učenec ²⁹⁾ chtěl

29) Karpenko, Vladimír, *Alchymie, nauka mezi snem a skutečností*, str. 187-192. Mnich Lully se snaží na aragonském panovníkovi vymoci zřízení fakulty arabistiky na své rodné Mallorce, papeže pak žádá o ustavení stolic hebrejštiny, chaldejštiny a aramejštiny na předních univerzitách a celé své okolí udivuje neobvyklými nápady. Ale františkáni, k nimž náležel, měli šířit křesťanskou víru mezi pohany, a tak se vydává na misijní pouť do severní Afriky. Byl tam třikrát. Poprvé ho načas uvěznil a potom vyhostili, o druhé cestě se zprávy nedochovaly. Třetí byla Lullymu osudná. Roku 1315 byl kamenován v Tunisu a smrtelným zraněním podlehl na lodi, jež ho odvážela, právě kdy doplula na dohled Mallorce.

**Ramón Lully jako
alchymista (drží destilační zařízení).
Obrázek je z knihy M. Maiera *Symbola
aureae mensae duodecim nationum* (1617).**

shromáždit veškeré vědění lidstva a zpracovat ho co možná dostupnou formou a tím měly být stroje vědění. Tyto stroje se nezachovaly a známe je jen z popisů. Dnešní scénáristi a filmaři dost často ve svých dílech používají právě tohoto stroje, jako zápletku a klíče k rozšifrování věci budoucích. Tyto stroje měly mít disky rozdělené na segmenty, z nichž každý měl mít svůj význam, a který se pro jednoduchost symbolizoval písmenem. Jak se propojené disky jakýmsi mechanismem navzájem otáčely, vznikaly různé kombinace písmen, které poskytovaly jistou informaci. Nejdokonalejší zařízení „figura universalis“, mělo mít čtrnáct disků a podle dnešních odhadů by bylo schopno vytvořit asi osmnáct kvadriliónů různých kombinací. Jak ale tyto stroje měly vypadat, neví dodnes nikdo.³⁰⁾

Dnes už můžeme říci, že skutečný Lully nebyl alchymista, ale přesto pod jeho jménem se vydal další spis a to Testament. V tomto díle jsou převzaty už klasické názory a postupy jeho předchůdců. Otázkou zůstává, kdo byl Pseudolully nebo kdo byli tito pseudoautoři,³¹⁾ kteří se vydávali za někoho jiného

30) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 193. Náčrtky, které se zachovaly, spolu s popisem ne vždy úplně jasným, dovolují jen částečnou rekonstrukci Lullyho stroje poznání. Tvořily ho soustředěné disky rozdělené na různobarevné segmenty psané písmeny. Tak například disky či figury, jak jim Lully říkal, věnované Bohu, byly tři. Uprostřed je figura boha s jediným písmenem A, po obou stranách jsou na téže ose dva disky rozdělené na šestnáct segmentů s písmeny B až R. Písmeno J tehdy ještě v latinské abecedě nebylo. Šestnáct je atributů božství, takže B byla dobrota, C velikost, D věčnost, E moudrost atd. vzájemným otáčením disků se tvořily kombinace písmen odpovídajících vlastnostem zkoumaného objektu, v tomto případě Boha. Vyplývalo z toho, že božská dobrota je velká (BC), moudrost nekonečná (ED) atd.

31) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 197. Mezi 12. a 13. stoletím evropská alchymie vrcholila. Po úvodním období překladatelů, kdy se náš kontinent s touto naukou teprve seznamoval, následovalo krátké období kompilátorů. Ti jenom shromažďovali fakta a obvykle k nim nezaujímalí stanoviska. Albert Veliký patří svým alchymistickým dílem mezi ně. Teprve potom přišli tvůrci pokoušející se o rozvinutí alchymie. Musíme však přiznat, že jejich tvořivý přínos byl značně pochybný. Nebylo totiž co nového přetvářet.

Profesor Pataie a řada historiků se v případě Pseudolullyho přiklání k názoru, že to byl Žid.

Ve Španělsku žilo mnoho židů a konkrétně ve městě Taregga, odkud Lully pocházel se nacházela ve 14. století velká komunita židů. V době kdy ve Španělsku narůstal katolizační tlak, židé dost často konvertovali ke křesťanství. „Morrano“, konvertovaný žid, byl vždy považovaný za nedůvěryhodnou osobu a že přestoupil na křesťanství jen formálně. Je proto pravděpodobné, že v tomto případě byl autorem žid nebo dokonce větší počet autorů, ale jednoznačná odpověď na to neexistuje.

Dějiny alchymie Raymondem Lullym samozřejmě nekončí. Mezi 12. a 15. stoletím evropská alchymie vrcholila. Po úvodním období překladatelů, kdy se Evropa s alchymii seznamovala, následovalo období kompilátorů. Ti jako například Albert Veliký shromažďovali fakta a nezaujímalí stanoviska a pak přišli na řadu ti, co se pokoušeli alchymii rozvinout. Protože nebylo co rozvinout, alchymie se tak dostávala do slepé uličky.

Od Džabirovy teorie rtuti a síry nebylo co vyvíjet a tak se stalo, že pozdější autoři se nelišili přesvědčením, že staří Mistři znali všechna tajemství a proto je nutné hledat ve starých spisech. Vše poukazovalo k tomu, že alchymie spěje ke svému konci. Přesto však žila dál ještě téměř čtyři století po smrti Raymonda Lullyho.

2. 2. Smaragdová deska a kámen mudrců

Jak už bylo řečeno ve druhé kapitole, text smaragdové desky je těžko srozumitelný, ne však pro alchymisty. Jen pro zopakování a osvěžení paměti se tam píše: „Co nahoře je také dole k činění divů jedné věci. A jakož všechny věci byly od jednoho, rozmýšlením jednoho, tak všechny věci byly narozeny od této jedné věci spojením. Otec jeho jest slunce, matka měsíc. Nesl to vítr v břiše svém. Země jest krmice její. Otec tajemství je tento. Mocnost jeho jest dokonalá, bude-li obrácena od země, oddělíš zemi od ohně, subtilné od hrubého, lehounce s velikým vtipem. Stupuje od země do nebes a zase dolů zstupuje do země. Obejmeš moc svrchních i spodních věcí. Tak budeš míti slávu všeho světa. Protože odejdi od tebe všeliké zatemnění, teďky jest vši síly síla silná, nebo přemůže každú věc subtilnou a každú věc tvrdú pronikne. Tak svět stvořen jest. Tuť budou přípravy rozličné, jichžto způsob teď jest, protož nazván sem Hermes Trismegistos, majíc tři částky filosofie všeho světa. Naplněno jest, jakž sem řekl o připravení slunce.“³²⁾

Tento záhadný text se snažili vyložit a musíme dodat, že neúspěšně, alchymisté již od začátku 13. století. Kromě rozluštění tohoto textu se však objevila i otázka autorství těchto slov. Podle alchymistů je autorem Smaragdové desky Hermes Trismegistos a v jeho hrobě ji našel Alexandr Makedonský. Podle jiné verze ji našla Sára, manželka biblického praotce Abraháma. Další tvrzení, že desku zachránil Noe při potopě světa, nevysvětluje, jak se dostala do hrobu Herma, který ji prý pevně svíral v rukou.

32) Rodovský, Václav, Bavor, Jitřní záře, str. 56. Pan Bavor mladší z Hustiřan takhle přeložil slova ze Smaragdové desky roku 1591.

V těchto protikladných verzích se objevuje velká časová propast, což svědčí o tom, že Herma není vůbec možné časově identifikovat a ani existenci Smaragdové desky nelze nijak prokázat. Zkrácená verze se vyskytuje v jednom údajném spisu Džabira, který tvrdil, že text převzal z díla Apollónia z Tyrany, filosofa, mudrce a muže, který konal zázraky. V textu Džabira se vyskytuje poznámka, že Apollónius převzal toto dílo od Herma Trismegista, jenž žil před potopou a byl vnukem Adama. Ať už je to jakkoliv, jde patrně o nejstarší alchymistický text, i když nejspíš ve zkrácené formě.³³⁾

Důležitější než původ těchto slov je však jejich objasnění. Co je nahoře je také dole, naráží na jednotu světa pozemského a nebeského, na jednotu vesmíru tedy mikrokosmu a makrokosmu. Božský akt stvoření pak naráží na to, že každá věc byla stvořena z jediného, z primární materie. Slunce a Měsíc pak v sobě skrývají nejen síru a rtuť, ale i čtyři živly. Slunce je oheň, Měsíc vodou a vítr, který to nosí ve svém břiše, představuje vzduch. Země je definována zcela jednoznačně. A úplně nakonec otcem tajemství je kámen mudrců, jenž je však dokonalý jen tehdy, když je fixován a nemůže uniknout. Věta, že „vstupuje od země do nebes...“ neříkala alchymistům nic. Dnes se soudí, že je v tom obsažen děj odehrávající se v kerotakis, aparatuře řeckých alchymistů. Je to však jen domněnka současných historiků, kteří se samozřejmě mohou

33) Haage, Bernard, Ditrich, Středověká alchymie, str. 115. Převážná většina děl arabské vědy se na Západ dostala díky překladatelské aktivitě Gerharda z Cremony a jeho toledského kroužku.

Podle knihy *Viridarium Chymicum* ze 17. stol. měl takhle vypadat Hermes, prý král Egypta, jak tvrdí verše doprovázející rytinu; a poučují nás ještě dál, že otcem všeho je Slunce, matkou Měsíc, a tím třetím, jenž všechno řídí, je prý oheň

mýlit. Právě toto bylo tou moudrostí alchymie. Tím máme všechny teoretické poznatky k dispozici, abychom mohli vytvořit kámen mudrců!

Martin Ruland mladší, doktor filosofie a medicíny, osobní lékař Rudolfa II ve svém Lexikonu píše, že Lapis philosophicus, je kámen mudrců, jímž se vylepšují nedokonalé kovy a léčí také všechny nemoci, navrácuje mladost a prodlužuje život.³⁴⁾ Ne věčný život, protože tím by se odporovalo božskému rozhodnutí o trestu za spáchaný hřích Adama a Evy. Kromě jiného kámen mudrců byl schopen přinést štěstí, lásku, klid, veselost, příjemné požitky a odhánět všechny špatné věci. Podávat se měl nemocným po devíti dnech o dávce obilného zrna a nemělo se zapomenout nechat lék rozpustit v alkoholu. Tak se docílí správného výsledku, aby se pacient cítil jako v nebi. Ještě jedna z dalších schopností kamene mudrců stojí za povšimnutí a to ta, že ten kdo si vložil kámen pod jazyk při soudním jednání, ovlivnil žalující stranu tak, že dočista oněměla. Kdyby to byla pravda, řada alchymistů by byla ušetřena od šibenice.³⁵⁾

Cesta k získání kamene mudrců vedla alchymisty 16. století k navrácení se k mystice, magii čísel a k duchovním věcem, které by neodporovaly církevním dogmatům. Šlo o to, že všechny kovy mají ducha, některé zjevně jako zlato a stříbro a jiné skrytě jako měď, železo, cín a olovo. Zjevný duch „patiens“ se může spojovat s méně dokonalým duchem „agens“. Transmutace tedy spočívá na vzájemném působení těchto záhadných duchů. Dá se říci, že to nebylo nic nového, ale renesanční alchymisté přeřadili čtyři živly k jednotlivým planetám a rovněž k andělským kůrům. Na rozdíl od planet nikdo andělské kůry neznal, ale v době ovládané církví o nich nebylo dobré pochybovat.

34) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 123. „Hermes Trismegistos praví, že jest Bůh všemohoucí z vody (totiž z páry tučné neb mastné, neviditelné) všechny věci stvořiti ráčil...“ Zdá se jako by pohanský bůh dělal reklamu křesťanskému božství, jenže to si pisatel kryl záda, aby pohanský bůh neudělal nějakou nepřijemnost jemu, protože by to nebyl dobrý nápad, nějak výrazně prosazovat ho v době, kdy se moc katolické církve rozpínala. Voda je tedy narážka na první knihu Genesis, podle níž se duch boží vznášel nad vodami, a z nich pak posléze bylo všechno stvořeno.

35) Karpenko, Vladimír, Alchymie nauka mezi snem a skutečností, str. 271.

Podle Agrippy z Netteseheimu živlu ohni odpovídalo Slunce a Mars na obloze, doprovázené andělským kůrem serafínů, vzduch přisoudil k Jupiteru, Venuši a cherubínům, voda pak byla spojena se Saturnem, Marsem a archanděly. Na živel zemi zbyl Měsíc s hvězdami, souhvězdími a kůr andělského panstva. Andělská pozice samozřejmě vyznívala kladně, a protože dílo se nedařilo, vinu na tom nesly nečisté síly, pekelní vévodové, Astarot, Magot, Asmodeus a Belzebub, jejichž přímými nadřízenými byli Lucifer, Leviatan, Satan a Belial.³⁶⁾

To znamenalo rozhýbat čtyři živly a vzývat mocnosti pekelné, protože andělský kůr byl přístupnější. Protože transmutace se nevedla, byla později alchymisty vytvořena pátá „bytnost“, quinta essentia. Byla všudypřítomná a naplňovala prostor jako neviditelný a nepostižitelný éter.

Ne každý žádal nebe i peklo o pomoc jako Agrippa. Oswaldus Crollius, císařský rada Rudolfa II.³⁷⁾ Ten ve svém spisu *Basilica chymica* raději zůstal na zemi. Ke čtyřem živlům samozřejmě přiřadil duchy a to v podobě nymf, meluzín, skřítků, satyrů, salamandrů a podobně. Svět alchymistů byl celý oživený, žila pro ně i hmota neživá a i kameny mohly zrát. Co žije, musí mít tělo, ale tělo samo nestačí, musí mít duši. A tak bezbarvé páry byly duch, barevný destilát duší a tuhý zbytek tělo.

Paracelsus, vědec, dobrodruh první poloviny 16. století tyto představy oživil a ještě více vypracoval. Usoudil, že hmota nemůže být tvořena jen rtutí a sírou ale i solí. Rtuť vystupovala jako představitel kovového charakteru, ale také

36) Karpenko, Vladimír, *Alchymie, nauka mezi snem a skutečností*, str. 102.

37) Karpenko, Vladimír, *Alchymie dcera omylu*, str. 127. Proslavil ho spis *Basilica chymica*, vydaný poprvé roku 1609 a pak opakovaně, a nejen latinsky. V němčině byl znám jako *Alchymistisches Königliches Kleinod*.

těkavosti, kdy se unikající složka nemění. Byla současně duchem a jako živel se jí někdy přiřazovala voda. Síra zastupovala ty těkavé složky, které se při zahřívání mění. Odpovídala vzduchu a duši. Sůl byla tím, co nehoří a zbývá v popelu, proto byla tělem nebo zemí.

Jenže co když vezmeme kov duši. Samozřejmě je mrtvý. Alchymisté však toho využili k tomu, že kov lze oživit, dát mu dokonalejší duši nebo ducha a tím se stane ušlechtlejším než prve. A právě tato všudypřítomná primární materie, která byla známá jen zasvěceným, byla výchozí surovinou a kámen mudrců jako produkt, který z ní měl vzniknout.

Spisy alchymistů se hemží výroky, které nám „nezasvěceným“ nedávají žádný smysl.: „Řeknu ti o kameni, a není to kámen, je to jako vodní prach, a není to žádný prach, je to jak rozlité husté mléko a není to žádné mléko. Není to žádné bláto jako bláto, je to jako zelená jedovatá věc, neboť pod tím dřepí žáby, a není to žádný jed, je to medicína, vcelku je to země, z té byl Adam udělán a stvořen.“³⁸⁾

Primární materie se hledala všude možně. Měla to být něco jako hmota v okamžiku svého vzniku, u níž se ještě neobjevily rysy charakterizující jednotlivé druhy. Materie měla být rostlinného, živočišného, minerálního původu a zároveň být všude ve vzduchu.

Do dějin chemie však vstoupil pokus alchymisty, chemika lékaře Henninga Branda. Tento alchymista samozřejmě hledal také primární materii a bezděčně našel něco, co pokládal za aristotelský živel, „oheň“. Prý roku 1669 shromáždil dvě tuny

38) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 129, cituje z pseudoparacelsovského spisu z roku 1616.

moče a tu nechal 14 dní hnít, až se z ní vylíhli červi. Po zahřívání, žihání a dalším zpracování se na vnitřních stěnách retorty objevilo něco, co světélkovalo. Byl to fosfor. Ten se stal kuriozitou na šlechtických dvorech, protože chemie byla zatím v plenkách. Paradoxně alchymisté tento nový prvek nepřijali, stejně jako řadu jiných. Zatímco řemeslníci znali vizmut, antimon a zinek, alchymistům tyto prvky dělali starosti, protože tyto kovy ohrožovali jejich teorie. Protože bylo sedm planet, kovů nemohlo být víc. Objev fosforu a následně dalších nových znamenal rozvoj chemie a úpadek alchymistických představ a transmutaci kovů.

Roku 1529 vydal již zmíněný Agrippa knihu o okultní filosofii, která se stala bestsellerem pro všechny evropské alchymisty a příznivce alchymie. Avšak Agrippa vzdělaný muž, právník, špión na dvoře francouzského krále Ludvíka XII., ve službách německého císaře Maxmiliána a mág, který prý uměl vyvolávat duchy, následně ve své knize O nicotnosti a pomíjivosti věd všechny své předchozí názory popřel. Na sklonku svého života a ve zralém věku napsal toto.: „Není většího bláznovství než věřit na pevné těkavé nebo na to, že se dá úspěšně něco pevného těkavého vyrobit, že zápach uhlí, hnoje, jedu a moče připravuje těmto lidem potěšení sladké jako med, takže své dvory, majetky a otcovská dědictví promrhávají a mění v dým a popel. Šílenství, když po všech těchto mnohých vydáních odměnou za své snažení očekávají zlato, mládí a nesmrtelnost a nakonec jsou staří, otrhaní, vyhladovělí a ochromeni požíváním rtuti.“

2. 3. Theophrastus Philippus Aureolus von Hohenmein - Paracelsus

Paracelsus se narodil ve švýcarském městě Einsiedeln roku 1493/4 ve zchudlé švábské šlechtické rodině ³⁹⁾ Jeho otec byl lékař a chemik a od něj také získal mladý Paracelsus své první vědomosti.

Když se přestěhovali do korutanského Villachu, seznámil se nejen s lékařskou praxí, ale i s báňskou a hutní činností. Celý svůj život se Paracelsus toulal a stejně tak to bylo i s jeho návštěvou universit, jako Tübingen, Lipsko, Heidelberg a další. Titul doktora medicíny získal údajně roku 1515 v italské Ferrare. Nespoutaná povaha a ostrý jazyk byly příčiny jeho častých a někdy i kvapných odchodů. ⁴⁰⁾

Na svých cestách do Anglie, Skotska, Uher, Čech, Egypta, Konstantinopole poznal mnoho učenců, jako například slavného francouzského lékaře Ambroise Paré, ale kromě nich vyhledával babky kořenářky, léčitele a od nich získával cenné zkušenosti. Poznatky čerpal také jako vojenský chirurg. Na delší čas pak zakotvil na universitě v Basileji a i zde ukázal svou nespoutanost nejen tím, že jako první učitel nepřednášel latinsky, ale německy, nýbrž také tím, že na svatojánskou noc roku 24. června 1527 házel do hořící hranice knihy takových lékařských kapacit, jako byl Galénos, Avicena se slovy, že nikdo z učených lidí tehdejší ani dřívější doby mu nejsou rovni. ⁴¹⁾

Protože knihy byly tenkrát drahé a Paracelus měl vždycky

39) Haage, Bernard, Ditrich, Středověká alchymie, str. 133, uvádí, že jeho matka byla nevolnice a otec nemanželský potomek z nižší šlechtické rodiny.

40) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 247.

41) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 247.

hluboko do kapsy, pokládá se to za legendu. Jenže v souvislosti s tím se začaly šířit pověsti, že uléhá s prázdným měšcem a ráno ho má plný. To bylo dáváno do souvislosti s jeho spojením s nečistými silami. Když prohlásil o basilejských lékářích, že jsou bandou nemanželských schválených oslů, musel znovu tajně pod pláštěm tmy uprchnout. Jeho konflikty s lékaři nikdy neskončily a nejspíš je pravda, že ne vždy byl na vině on, ale že to bylo právě naopak, reagoval na útoky svých protivníků.

Když například navrhoval k léčbě syfilidy používat rtuť, děkan lipské university to odmítnul, protože byl v těsném spojení s rodinou bohatých Fuggerů, která měla monopol na dovážení guajakového dřeva. To byl v té době oficiální lék proti této nemoci.

Roku 1536 léčil Václava ze Žerotína a na jeho doporučení i Jana III. z Lipé na Moravském Krumlově. Při léčení žaludečních potíží pana z Lipé, doporučuje Paracelsus kromě pravidelného spánku, pohybu, pití starého vína také sexuální abstinenci.⁴²⁾

Z dopisu císaře Ferdinanda I. znojenskému purkmistrovi a radě se dá vyčíst, že nejspíš nesplnil svou povinnost vůči šlechtici z Moravského Krumlova a má být vydán do rukou spravedlnosti. Nakonec pravděpodobně došlo k narovnání a Paracelsus se vydal do Salcburku, kde roku 1541 umírá. Příčina jeho smrti zůstává neznámá, existuje více tvrzení, ale všechna se shodují v násilném konci. Možná za tím byli jeho závistiví kolegové, kteří si najali několik mužů a ti ho pak shodili ze skály, nebo při fňigované hospodské rvačce mu

42) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 251.

někdo prorazil lebku. Jedna z legend tvrdí, že to byl jeho pomocník, který ho probodnul dýkou, aby se zmocnil elixíru života. Ve skutečnosti jedním z jeho pomocníků, neboli famulem, byl Johannes Oporinus.⁴³⁾

Johann se chtěl od svého staršího a zkušenějšího mistra přiučit medicíně, ale neklidný život učitele mu nevyhovoval a tak po čtyřech letech se jejich cesty rozešly a Oporinius se stal učitelem latiny na basilejské universitě a věnoval se také nakladatelské činnosti.⁴⁴⁾

V jednom ze svých dopisů svému příteli popisuje svého mistra jako alkoholika, který v noci vytáhnul svého famula z postele a začal mu diktovat své myšlenky. Horší však bylo, když se Paracelsus v opilosti začal ohánět mečem, když bojoval s duchy. Je však pravda že Johannes svého mistra obdivoval a měl ho v úctě a stejně tak Paracelus s láskou vzpomínal na svého pomocníka.

Oporinus se v svých dopisech dotknul také nezájmu svého učitele o ženy a hned se objevilo několik verzí.⁴⁵⁾ Fámulus se domníval, že byl panic, jiní, že byl eunuch, kterého vykastroval vepř na hnojišti, ještě když byl malé dítě a podle jiného tvrzení to byl násilnický voják. V minulém století kdy se konaly oslavy jeho narození, zkoumali soudní lékaři jeho ostatky, uložené v malé truhličce na hřbitově salzburského kostela sv. Sebastiana. Prokázala se pravost podle dobových zobrazení a porovnání při superprojekci.⁴⁶⁾

Časté přemístování jeho ostatků potvrdilo, že nejsou

43) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 260. Vlastním jménem Johannes Herbst, který žil v letech 1507-1568.

44) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 260. Roku 1542 vydal Korán.

45) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 262.

46) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 261.

kompletní. Jako by mu bylo souzeno i po smrti se toulal tak, jako za života. Soudní lékaři také zjistili, že měřil asi 160 cm a byl bezzubý, což se připisuje chronické otravě rtuť. Nejzávažnější odhalení na odborníky, ale také širokou veřejnost teprve čekalo. Bylo zjištěno, že jeho pánev ale i lebka mají určité charakteristické ženské rysy, které se nedají vysvětlit eunuchismem. Proto vědci usuzují, že to mohl být geneticky muž postižený pseudohermafroditismem anebo že šlo geneticky o ženu s vrozeným adrenogenitálním syndromem, což je pravděpodobnější.

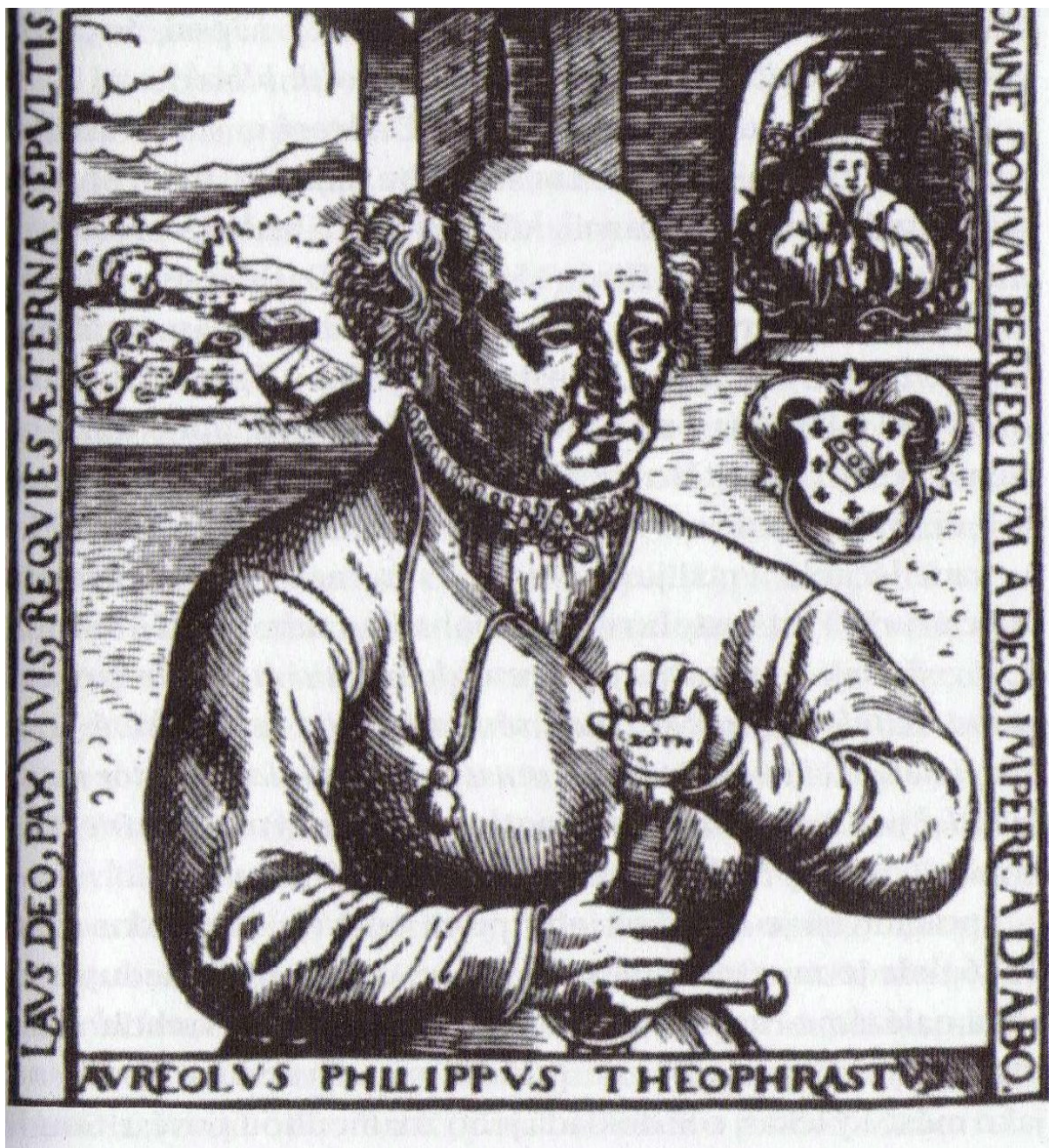
Jde o komplikovanou hormonální poruchu, která způsobuje, že dítě roste rychleji, takže je větší než jeho vrstevníci, ale růst se dříve zastaví a takové osoby dorůstají obvykle sto šedesáti centimetrů. Také se u těchto osob vytváří brzy po třicítce lysina postupující od čela, to také souhlasí.

Ještě jedno je typické u takových osob a to vysoká inteligence s psychickou nevyvážeností a sklonem k výbuchům hněvu.

Takoví lidé žijí v ústraní, jsou neplodní a nezajímají se o sex. Podle rakouských odborníků to však nemusí být pravdivé tvrzení a Bombastu von Hohenheim, byl prostě neklidný muž bez zájmu o ženy s touhou po volnosti.

Jestliže však domněnky vědců jsou pravdivé, pak to byl nešťastník, který svůj nedostatek, jehož si tak nadprůměrně inteligentní muž byl jistě vědom, kompenzoval svým extravagantním chováním.

Každopádně Paracelsus byl lékař, alchymista, astrolog a

Paracelsus. Portrét z knihy *Astronomica et Astrologica Opuscula* (1657).

muž své doby, renesanční duch. Podle něj měl každý tělesný orgán svůj „archeus“, tedy něco jako životní sílu a porucha činnosti archea se projevuje chorobou. Byl přesvědčen, že alchymie má sloužit především lékařským účelům a to byl základ jeho myšlenek, když rozlišoval mezi „alchemia medica“ a „alchemia transmutatoria“. „Nikoli jako oni říkají,

alchemie dělej zlato, dělej stříbro. Zde je ručení: dělej léky a obracej je proti nemocem.“⁴⁷⁾ Tím se odlišuje od ostatních, i když ani on nezavrhoval výrobu zlata a stříbra transmutací a zformuloval poslední velkou teorii vzniku o složení kovů. To znamenalo, že všech sedm kovů se skládá z trojí materie, merkuria, sulfuru a soli, ale s odlišným a zvláštním zbarvením. Nahradil ducha, duši a tělo těmito třemi pojmy.

Během svých cest poznal léčivé účinky mnoha látek a nejen rostlinného původu, ale také obsažené v minerálech. Snažil se oddělit neúčinné z dané substance, aby zůstalo jen to užitečné, tedy lék. Současně věřil také v moc magie a vhodných talismanů při léčbě pacienta. Zároveň uznával „arkána“, tajemství, mezi nimiž byl i kámen mudrců, o kterém napsal.: „Nejsem autorem ani tím, kdo pracuje s kamenem mudrců, kterýž jest jinými odlišně popsán, tím méně jsem jeho hledačem, takže mohu hovořit jen o tom, co znám z doslechu nebo o čem jsem četl. Tudíž, jelikož si v této věci nejsem jist, opustím proces a budu sledovat svůj vlastní, jako ten, jenž jsem byl našel skrze používání a praktický pokus. A nazývám to kamenem mudrců, protože to ovlivňuje lidské tělo stejně jako onen těch, můj však není připraven podle jejich procesu. Tento kámen mudrců má sílu onoho druhu, jíž vyhání tak mnohé a zvláštní nemoci...“⁴⁸⁾ Paracelsus současně poskytl návody na transmutaci bez použití kamene, které ovšem vedly nanejvýš k tomu, že stříbro se žlutě zbarvilo nebo železo ponořené do modré skalice se pokrylo mědí. Tyto návody svědčí o tom, že měl bohaté zkušenosti s experimenty

47) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 180.

48) Karpenko, Vladimír, Alchymie nauka mezi snem a skutečností, str. 257.

v laboratoři, jejichž význam vždy prosazoval. Je jisté, že Paracelsus nebyl o nic horší alchymista než jeho kolegové a stejně jako i oni vařil z vody.

Paracelsus se stal slavným stejně tak jako jeho předchůdci a proto se nemůžeme divit, že i v jeho případech se vyskytli pseudoautoři, píšící pod jeho jménem. Jeho spis „De natura rerum“, který nejspíš podle jeho myšlenek sepsali jeho žáci, ho proslavil po celé Evropě. Šlo v něm o to, že stejně jako Aristoteles přikládá hnilobě vznik jedovatých a odporných živočichů, jako například mloků, hadů, červů, pavouků, včel nebo bazilišků. Jenže tento učenec šel dál, když píše.: „jsou také netvorové, kteří nevznikají z hniloby, ale jsou tvořeni ve sklenici uměním, jak bylo řečeno, neboť velmi často vyhlížejí prazvláště a odpudivě, často například s mnoha hlavami, mnoha nohama nebo mnoha ocasy...“⁴⁹⁾

A tak se objevují noví tvorové, vyrobeni uměle, už ne přirozeným procesem hnití, ale procesem, který překonává přírodu. Zvláštní postavení měl mezi nimi bazilišek, který nejen že byl odpudivý, ale už jen jeho pohled byl smrtelný, protože v očích měl jed. Tento jed a sílu získával od nečistých žen, a to z menstruační krve.

Na rozdíl od židovského golema, který je stvořen z neživé hlíny a oživen slovem, tato nová forma života je stvořena substancí živého původu bez pronesení magické formule. Jak už bylo v předcházejících řádcích řečeno, Paracelsův postoj k ženám byl negativní, a proto nejspíš použil takovou formulaci o zrodu bazilišků. Jenže v souvislosti s tím se naskýtá otázka, zda je možné stvořit tvora méně ohavného a odpudivého.

49) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 263.

De natura rerum na to má odpověď: „Nesmíme v žádném případě zapomínat na tvoření homunkulů. Neboť něco na tom je, ač to bylo chováno v tajnosti a je drženo v skrytu dosud, a nebyla ani malá pochybnost, ani otázka mezi starými filosofy, zdaliž je to možné pro přírodu a umění, aby byl člověk zrozen mimo ženské tělo a bez přirozené matky. Dávám vám tuto odpověď, že to není v žádném rozporu se spagyrickým uměním a s přírodou, ale že je to skutečně možné.“⁵⁰⁾

Od starověku se věřilo, že k stvoření homunkula je zapotřebí spermatu a menstruační krve a pak už jde o normální proces jako při vzniku lidského zárodku. To se samozřejmě ve středověku dostávalo do střetu s křesťanskými dogmaty, protože Bůh stvořil člověka jako vrchol svého stvořitelského aktu. Vytvoření homunkula by tak znamenalo, že člověk zasahuje do oblasti, kterou církev přiřkla výhradně Bohu. Toto téma bylo ožehavé i mezi samotnými vysokými církevními představiteli.

Biskup z Avily a velký kancléř Kastilie Alfonso Tostado dospěl k názoru, že Panna Marie byla zapečetěnou nádobou, v níž se mělo uzavřít sperma při výrobě homunkula. To bylo v rozporu s tvrzením neotřesitelné autority Tomáše Akvinského,⁵¹⁾ že Ježíš byl stvořen v útrobach své matky od počátku jako dítě, aniž by prošel embryonálním vývojem. A tak, aby se vyhnul myšlence, že by Ježíš s jistou nadsázkou mohl být homunkulus, se opravil, že Duch svatý byl onou nekonečnou silou, která takový zázrak způsobila.

Aby se však nerozešel ani s neotřesitelným Aristotelem a jeho spermatu s menstruační krví, dodává, že Duch svatý

50) Karpenko, Vladimír, Alchymie mezi snem a skutečností, str. 265.

51) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 105. Tomáš Akvinský byl dominikánský kněz, který byl později prohlášen za svatého a také se zajímal o alchymii. Slávy svého náboženského učitele Alberta však nikdy v tomto směru nedosáhnul. Narodil se roku 1225-1274, italský dominikánský scholastik, nejvýznamnější teolog a filozof katolické církve.

zastoupil i sperma, ale krve nebyl dostatek a právě proto byl Ježíš od počátku, od svého početí, hotová bytost, ale malá. Když Tostado překonal toto úskalí, připomněl v již v dřívějších kapitolách zmíněného Arnolda z Villanovy, který uchoval mužské semeno v dovedně sestavené nádobě několik dní spolu s jinými transmutujícími látkami, které podporovaly slabý formující účinek semene. Po několika dnech a po několika transmutacích nakonec vzniklo lidské tělo, ale ne dokonale sestavené. Proto Arnold rozbil nádobu i se zárodkem, aby nepokoušel Boha a pak se zamýšlel nad tím, jestli Bůh mohl do homunkula vložit rozumnou duši. Tak končí své vyprávění Tostado, aby nejspíš ukázal, že není radno pokoušet Stvořitele.

Paracelsus na stvoření homunkula má také svůj vlastní postup. Mužské sperma se má nechat rozkládat samo sebou v konkurbitu po čtyřicet dní v koňském hnoji, a pak dojde k tomu, že vznikne průhledný člověk bez těla a pokud se bude správně krmit arkánem z lidské krve, vyrostě z toho živé lidské dítě jako jakékoliv jiné. Pisatel však nspecifikoval, co mělo být jeho arkánem, když se tímto termínem běžně označovaly různé látky tajného složení. Rozhodně tímto způsobem vznikají homunkulové, kteří když dospějí, mohou být obry nebo trpaslíky, jsou obdařeni zázračnou silou a znají všechny skrytá tajemství. Ale jen tehdy, když se použije mužské sperma a jak je u Paracelsa příznačné, z menstruační krve vznikají příšery nad příšery, tedy baziliškové.⁵²⁾

Už jen návody nebo dokonce úspěšné pokusy o stvoření homunkula se setkaly s odmítnutím církevních představitelů.

52) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 263.

Nizozemský jezuitský učenec Martin-Anton Del Rio považoval tvoření homunkula jako bláznivý, bezbožný a chybný čin a to hned z několika důvodů. Bůh to byl, kdo předurčil veškerý řád přírody a teď byl nucen vytvořit duši, aby splnil potřebu vznikajícího homunkula. Tím by se však Stvořitel musel podřídít tvůrci homunkula, což bylo nemyslitelné. Na druhou stranu, kdyby to byl neučinil, znamenalo by to, že se duše dá vytvořit i mimo jeho vůli, protože homunkulus je živý tvor a duši by měl mít. Pokud by tomu tak bylo, duše homunkula by vznikla nezávisle na Boží vůli a pořádku a patrně by nebyla zatížena dědičným hříchem, který si lidstvo nese již od Adama. Tím pádem by homunkulus nepotřeboval spásu skrze Ježíše Krista. Podobnými otázkami se zabývali i jiní významní učenci a ať chceme nebo ne, toto dilema je součástí i dnešní doby. V souvislosti s moderní medicínou a genetikou, ohledně interrupce, klonování a dalšími aspekty civilizačního rozvoje nás musí napadnout úplně stejné otázky. Co je život? Kde je jeho počátek? Co je etické? A nenastane náhodou jednou situace, kdy stejně jako pan z Villanovi ukončil svůj pokus i my budeme stát před stejnou volbou? Najít odpovědi je obtížné dnes, stejně jako před několika staletími.

2. 3. Alchymie v českých zemích

Čechy, stejně jako Polsko, Slovensko a Maďarsko patří k nejvýchodnějším oblastem, kam až se alchymie ze západní Evropy dostala. V nějaké rozvinuté formě nezasáhla ani Rusko. Několik výjimek snad přeci. K roku 1596 se vztahuje zmínka o muži z města Tver, který proměňoval zlaté a stříbrné rudy. To ovšem mohl být metalurg. Další zmínka se týká cara Ivana IV. Hrozného, pro něhož pracoval Jelisej Bomelius , který

ruskému monarchovi připravoval jedy. Ani to však neznamena, že to byl alchymista.⁵³⁾

My se však soustředíme na naše území a v souvislosti s alchymií u nás musíme rozlišovat dva pojmy, „alchymie v Čechách“ a „česká alchymie“.⁵⁴⁾ Českou alchymií myslíme česky psané texty datované k roku 1457. Z tohoto roku pochází text *Cesta spravedlivá Jana z Lazu*, který byl examinátor alchymistů. Mnohem důležitější je ale alchymie, která byla u nás provozována bez ohledu na to, odkud alchymisté pocházeli.

Alchymie se k nám dostala nejspíš během 14. století, to potvrzuje Bartoloměj z Chlumce, který žil kolem let 1320-1370. Jemu se připisuje autorství tří veršovaných latinsko-českých slovníků, které vykládaly terminologii vědeckých oborů. Tam se také objevuje slovo alchymie, které přeložil jako *czistrna/čistírna/*.

První český autor dvou alchymistických spisů kněz Jan Těšínský, roku 1412 popsal výrobu kamene mudrců takto: „Ze země roste Kámen náš, Zem drží jen vzduch samotář, i vprostřed vody, a z těch tří, se kámen moudrých zhotoví, pak silou ohně mocnou.“ Vidíme, že autor neříká nic nového, když se vrací ke čtyřem živlům. Jeho výroba elixíru je možná dosti původní, ale nic nám neříká. Nasbírat dvanáct uncí prapůvodních pozemských výparů, jimiž má být odňata náležitým vymýváním všechna zemitost, je dost složitá věc.

Také Albík z Uničova⁵⁵⁾ ve svém spisu *Regiment sanitatis* se zmiňuje o alchymii jako o umění, které si vymysleli

53) Karpenko, Vladimír, *Alchymie, nauka mezi snem a skutečností*, str. 275.

54) Karpenko, Vladimír, *Alchymie dcera omylu*, str. 189.

55) Karpenko, Vladimír, *Alchymie, nauka mezi snem a skutečností*, str. 273. Albík žil v letech 1358-1427. Byl dvorním lékařem Václava IV. a Zikmunda Lucemburského a také pražským arcibiskupem v letech 1411-1412 a od roku 1412-1427 kancléřem.

vzdělaní mudrci, kteří umějí oddělovat zlato od stříbra. A hned na to dodává, že v tomto umění vznikají spíše iluze a nepravosti, než rozmanitosti a skutečnost. Jejich přípravky prý neléčí, protože ohněm porušují věci a odnímají sílu. Poněvadž Albík byl příznivcem Arnalda z Villanovi, je nasnadě, když pokračuje, že alchymie je přesné, delikátní a obtížné, nikoli výnosné umění. I tento text tedy dokládá, že alchymie byla v této době u nás již známa.

Existují i zmínky o tom, že se o alchymii zajímal i pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic, který studoval na italských univerzitách. Zájem o ní si nejspíš přivezl i domů a zde nejspíš kvetla dál, neboť jeho následník arcibiskup Konrád z Vechty byl na kostnickém koncilu obviněn, že se tímto uměním zabývá.

Jedním z mužů, který provozoval alchymii u nás je Hynek, o kterém František Palacký prohlásil.: „ Jak život a chování tak i celá osobnost muže tohoto, pro chudobu došlých do nás o něm zpráva, je podivnou pro potomstvo pohádkou.“⁵⁶⁾ Jiljí V. Jahn ve své knize Alchymie v Čechách z roku 1880 píše o tomto muži toto.: „ bylť muž nevšední vzdělanosti a učenosti...Maje sídlo své v Poděbradech býval častěji na Horách Kutných, ... liboval si tak velice, že si roku 1480 zakoupil dům Knajslovký na panském náměstí a dal si ve věži na zadní straně domu zařídit laboratorium přeskvostné...“⁵⁷⁾

Kdo byl tento muž, o kterém se tolik vědělo a napsalo? Byl to Hynek kníže Minsterberský, tedy syn Jiříka z Poděbrad a jeho druhé ženy Johanky z Rožmitálu. Narodil se asi roku

56) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 276.

57) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 277.

1452 a již jako jedenáctiletý chlapec byl povýšen do stavu říšských knížat. Spolu se svými bratry se podílel o léno knížeství minsterberského a podílel se na tažení proti Matyáši Korvínovi.

Krátce po otcově smrti zdědil roku 1472 Poděbrady a Kostomlaty, o rok později přestoupil ke katolictví a o další rok později se stal rádcem Matyáše Korvína. Hynek, jak je doloženo ze soudních spisů, si žil nad poměry a aby dostal svým finančním závazkům, postoupil Matyášovi Korvínovi Kolín, později také Poděbrady a Kostomlaty, za což obdržel 20 000 uherských zlatých. Možná, že tato zadluženost vedla Hynka k tomu, aby se začal zajímat o alchymii a výrobu zlata.⁵⁸⁾

Do dnešního dne se žádné knihy nebo jiné spisy z pera Hynka z Poděbrad nenašly, proč se tedy o něm zmiňujeme. Koncem minulého století byl totiž v knihovně zámku Mnichovo Hradiště objeven latinsky psaný rukopis z roku 1781 týkající se alchymie. Tyto texty shromáždil Hermann Maxmilián Joseph baron von Linden, který v císařských službách působil v banátském Temešváru. Kromě jiného pobýval na zámku v Duchově ve společnosti Giacoma Casanovy, kde také zemřel a pochován byl na stejném hřbitově jako jeho známější dobrodruh. Linden se zajímal nejen o techniku, ale i tajné nauky jako byla černá magie, kabala a alchymie.

A právě v těchto shromážděných textech, které byly nalezeny v knihovně zámku Mnichovo Hradiště, se objevily

58) Karpenko, Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, str. 270.

texty, rukopisy, které mohly být v držení Hynka z Poděbrad. Jeden z nich začíná slovy.: „ Z rukopisu Matyáše, krále Uher, Chorvatska, Slavonie, ve jménu svaté a nedělitelné Trojice, Amen. Šťastně začíná se praktika o pravém a dokonalém kameni mudrců, kterážto praktika byla dávno, blahé paměti, poslána vznešenému Hynkovi z Poděbrad, Janem markrabětem braniborským.“

Johann von Brandenburg byl znám alchymistům jako „Der Alchemist“ a byl synem norimberského purkrabího Fridricha IV. von Hohenzollern až do doby, kdy ho císař Zikmund na kostnickém koncilu⁵⁹⁾ povýšil na Fridricha I. kurfiřta braniborského. Fridrich I. uzavřel se svými syny dohodu, podle které se nejstarší syn Johann vzdal titulu kurfiřta ve prospěch svého mladšího bratra a současně uzavřena dohoda s vévodou Johnnem I. von Sagan, která jednak zaručovala mír mezi oběma rody a jednak měl vévoda naučit Johanna von Brandenburg umění alchymie.

O tomto muži je známo, že stejně jako Hynek z Poděbrad nezanechal po sobě žádné rukopisy a nalezením tohoto textu se jak českým historikům tak i německým přeci jen něco málo osvětlilo. Linden měl ve svém držení ještě jeden text, který začíná.: „ Jiné z knihy vznešeného Hynka z Poděbrad...“ Protože žádná kniha sepsaná Hynkem dosud nebyla nalezena, můžeme přesto z těchto úryvků usuzovat, že buďto byl alchymista nebo se alchymii alespoň zabýval.

Další záhadnou postavou, která působila na území Čech, je Michael Maier, o jeho životě toho moc nevíme. Při požáru roku 1677 v Rostocku shořel rektorův dům stejně jako

59) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 192. Na kostnickém koncilu pobývala i manželka Zikmunda Lucemburského, Barbara Celská, která prý po ovdovění, se na svém mělnickém sídle také věnovala alchymii.

všechny podklady o lékařské fakultě, kde Maier měl studovat. A také tak požár v Magdeburgu během třicetileté války zničil Maierův archív. Stejně jako v případě Hynka z Poděbrad našlo se koncem osmdesátých let minulého století v Královské vědecké knihovně v Kodani alchymistické dílo *De Medicina regia et vera heroica Coelidonia*.

První část zaznamenává život Mistra až do doby, kdy kniha vyšla. Důležité je, kde kniha vyšla. Na rubu titulní stránky stojí: „*Pluguo Behoneran, Vmme Meme pets nirro toxcomret...*“ Tuto šifru si poznamenal jeho vášnivý čtenář a také velký alchymista Isaac Newton,⁶⁰⁾ takže správně pak tato věta zní „*Pragae Bohemiorum Anno nono post mille sexcentos...*“ tedy vydáno v Praze roku 1609.

Tato kniha rozluštila alespoň nějaká tajemství ohledně jeho života, i přestože sám autor není moc sdílný. Než se našel tento tisk, bylo pokládáno za jeho rodiště Rendsburg a to i přesto, že sám Maier se psal s přídomkem *Chiloniensis* to znamená z Kielu. Datum narození 1569 také není přesné, stejně jako zmínka o tom, že navštěvoval dvě školy a dvě university a ve věku čtyřadvaceti let se stal magistrem svobodných umění. Z jiných fragmentů lze zjistit, že navštěvoval university v Rostocku a ve Frankfurtu nad Odrou. Studoval fyziku, matematiku, astronomii ale nejvíc ho lákala medicína.

V Rostocku nedostudoval, zřejmě z nedostatku peněz a magistrem svobodných umění se tak stal roku 1592 ve Frankfurtu nad Odrou. Potom se vrátil na dva roky do Kielu a zde se zdokonaloval v lékařském umění. Do té doby ještě stále

60) Eliade, Mircea, Kovář a alchymisté, str. 131. „Bůh několika privilegovaným odhalil tajemství přírodní filosofie. Toto vědění bylo Později zapomenuto, potom ho však lidé nabyli znovu a dali mu podobu mýtů a bajek, v nichž zůstalo skryto před nezasvěcenými. Avšak dnes onoho poznání můžeme znovu dosáhnout přímou zkušeností a ještě přesněji.“ Výrok Isaca Newtona.

pokládal alchymii jako „počinání pochybné existence“. Následně studoval v Padově, kde se dostal do konfliktu se svým krajanem, který to odnesl vážným zraněním a Maier byl uvězněn. Po zaplacení pokuty a slibu, že město neopustí do doby, než se případ vyřeší, uprchl do Basileje, kde se konečně roku 1596 stává doktorem.

Při svém dalším pobytu v dosud nezjištěném městě někde poblíž pobřeží Baltu ⁶¹⁾ bydlel u muže, jenž byl metalurgem a prubířem a samozřejmě měl kontakty s alchymisty. Tam se mladý Maier stal svědkem toho, že pacient, který umíral, se po dávce jistého žlutého prášku uzdravil. Tento zázrak přiměl lékaře a zarytého odpůrce alchymie konvertovat. Chtěl sám vyrobit kámen mudrců a tak cestoval i do vzdálených zemí jako například do Uher, protože tam se doslechl o minerálu, který díky Slunci má mocnou sílu. Nakonec, se mu roku 1604, po třech letech práce podařilo připravit pravou universální medicínu velmi žluté barvy.

Nebyl to prý pravý kámen mudrců, nicméně to byl nesmírně účinný lék, který s úspěchem vyzkoušel na sobě, pacientech a třech synovcích. Tím končí první část jeho knihy a dál se věnuje medicíně a alchymii.

Roku 1608 pak Maier přijíždí do Prahy, kde sídlí Rudolf II., nakloněný různým naukám a samozřejmě i Alchymii. Jeho příjezd nebyl však na pozvání císaře, a protože ten měl v té době jiné důležité věci na starosti, trvalo celý rok, než byl Rudolfem II. přijat. Ten ho přijal do svých služeb roku 1609 a neuplynulo ani deset dnů a byl povýšen do šlechtického stavu

61) Karpenko, Vladimír, Alchymie nauka mezi snem a skutečností, str. 283, předpokládá se, že to byl Königsberg dnešní Kaliningrad v Rusku.

jako císařský dvorní falckrabě. Ještě předtím než Matyáš, sesadil svého bratra z trůnu, byl Maier už na cestách po Evropě.

Nakonec zakotvil na tři roky u královského dvoru v Anglii, kde sepsal knihu *Arcana arcanissima*.⁶²⁾ Roku 1616 byl znovu v Německu u lanckraběte Moritze von Essen a kterému mohl věnovat již jedenáct svých děl.

Kromě léčení jeho rodiny se zabýval také svými pokusy, ale individualista jakým Maier byl, nesnesl dohled svého chlebodárcce a po dvou letech odchází do Magdeburgu, kde roku 1622 umírá.

Maier v jedné ze svých knih *Examen*, píše o falešných alchymistech, které lze poznat podle následujících znaků. Především nerozumí svému oboru, nemají dostatečné vědomosti a tak chybují jak ve filosofickém uvažování, tak i v praktickém provedení. Za druhé nabízejí chudým bohatství, které sami nemají. Za třetí své „znalosti“ a „úspěchy“ veřejně vystavují a více lži než ctnosti a pravdě dávají přednost. Za čtvrté si počínají, tak aby lidi oklamali pomocí klamů, podvodů a někdy dokonce i krádeží.

V souvislosti s Maierem nás může napadnout to samé, když i on sám údajně našel zázračný universální lék, který vyzkoušel sám na sobě. On sám však o sobě nejspíš nepochyboval.⁶³⁾

Další velkou postavou, která působila na české alchymistické scéně byl Daniel Stolcius. Narodil se kolem

62) Karpenko, Vladimír, *Alchymie, nauka mezi snem a skutečností*, str. 285.

63) Karpenko, Vladimír, *Alchymie, nauka mezi snem a skutečností*, str. 292.

roku 1597 v Kutné Hoře, jeho otec byl urbář a jeho matka Dorothea byla neteří Mikuláše Dačického z Heslova.⁶⁴⁾ Je doloženo, že jako fámulus na Nazaretské koleji pražské university, která byla protestantská, studoval kolem roku 1617. Obhajoba jeho bakalářské ale i magisterské práce je velmi zajímavá. První téma znělo „ Jsou války a války občanské předpověditelné?“ a druhé téma „Pohybují se hvězdy na nebi vlastní silou?“ Z toho vidíme, že lékařství, které vystudoval, se krylo s astronomií a astrologií. Je pravděpodobné, že při svém studijním pobytu se seznámil s alchymii doznívající rudolfínské epochy.

Stejně jako mnoho jiných jeho předchůdců i jeho stopy se objevily v mnoha evropských zemích. Působil v Anglii na Oxfordu, Cařihradě a roku 1635 se v Lešně setkal s Janem Amosem Komenským. Ještě roku 1644 působil jako městský lékař v Košicích, ale kde skončila jeho životní pout', se dosud neví. Jeho nejznámějším dílem je *Viridarium Chymicum*, které z alchymistického hlediska nepřináší nic nového.

Cornelius Drebbel je další osobnost, která na pozvání Rudolfa II. působila u nás. Tento vyučený mědirytec, s nímž se Stolcius setkal v Anglii, se zabýval konstrukcí čerpadel a zvláště pak sestavením perpetuum mobile, které roku 1608 předvedl anglickému králi. Alchymistický traktát o povaze elementů vzbudil zájem u císaře Rudolfa II a ten ho pozval do Prahy, zde se kromě předvádění perpetuum mobile věnoval alchymii. Učenec se po sesazení Rudolfa II. dostal na čas do vězení, ale krátce nato se už objevil doma v Anglii, kde se kromě stavění mikroskopů a zdokonalení výroby kyseliny věnoval hostinské činnosti.⁶⁵⁾

64) Karpenko, Vladimír, *Alchymie, nauka mezi snem a skutečností*, str. 297.

65) Karpenko, Vladimír, *Alchymie, nauka mezi snem a skutečností*, str. 312.

Jiným mužem i když v evropském měřítku méně známým, byl pan Bavor mladší Radovský z Hustiřan. Roku 1573 skončil v Černé věži na Pražském hradu a to díky dluhům, které si nadělal díky tomu, že se věnoval alchymii. Jen tak na okraj stojí za zmínku to, že pražské purkrabství udělovalo povolení uvězněním dlužníkům na dovolenou a pan Bavor této výhody několikrát využil. Každopádně se pan Bavor z vězení nakonec dostal a to díky panu Vilému z Rožmberka, jenž jako nejvyšší pražský purkrabí měl pravomoc pana Bavora z vězení propustit. ⁶⁶⁾

Důvodem tohoto omilostnění byl zájem Rožmberka o služby tohoto muže. Kromě toho, že se měl věnovat alchymii, slíbil pan Bavor přeložit alchymistické spisy a především pak Paracelsovy. Je s podivem, že pan Vilém z Rožmberka se také nezadlužil, neboť prý do alchymie investoval asi osm miliónů zlatých. Každopádně pan Vilém nebyl alchymista, byl mecenáš a stejně tak i císař Rudolf II. pro které pan Bavor Radovský, pokládáný za našeho nevýznamnějšího alchymistu, pracoval. Stejně jako jeho předchůdci a následníci ani on se úspěchů nedopracoval, přesto byl svými mecenáši a současníky vysoce ceněn, protože znal recept na dobrou aqua vitae.

Tím, že víno čtrnáctkrát predestiloval a přidal šalvěj, zázvor, muškát, hřebíček, anýz a jiné ingredience, dosáhl takové „vody života, již bylo chovati jako zlata a užívat proti všem zdravotním neduhům“. Dnes bychom řekli, že jeho laboratoř byla palírna, ale tehdy to byla lékárna a produkty tohoto muže hojně používány. ⁶⁷⁾

66) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 200.

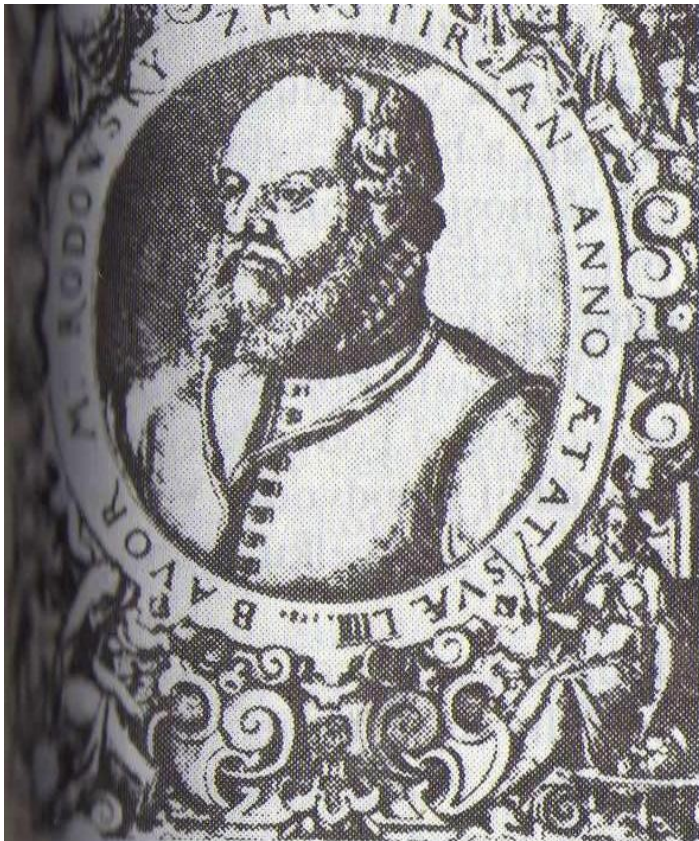
67) Rodovský, Václav, Bavor, Jitní záře, str. 72.

Pan Bavor doporučoval tuto živou vodu také k potírání bodných a sečných ran, aniž by tušil, že to je skvělý dezinfekční prostředek. Zajímavé je také to, že napsal knihu o kuchařství, což svědčí o tom, že alchymističtí mistři si přivydělávali různými způsoby. Návody na růst vlasů, čistou bílou pleť nebo krém proti uhrům nebyly vzácností. Jednou z dalších zajímavostí je, co všechno si alchymisté zapisovali do svých rukopisů. Tak například český alchymista Šimon Tadeáš Budek z Falkenberka slibuje na poslední stránce svého díla 1000 tolarů svému synu Jiříkovi, 1000 své dceři Ludmile, pokud se mu velké dílo hledání kamene podaří. ⁶⁸⁾

Do galerie alchymistů v Čechách jistě patří i samotný Rudolf II. Zda byl alchymista nebo ne asi těžko zodpovíme, ale jedno je jisté, že těmto všem naukám a uměním přál. Mezi alchymisty se samozřejmě zprávy o vlídném přijetí na pražském dvoře rozšířily, takže doslova patřilo k dobrému mravu se tu alespoň na chvíli objevit a pokusit se získat císařovu přízeň. Jenže ono nestačilo jen se dostavit, ale museli se nechat také přezkoušet. Tím, kdo měl tuto záležitost na starost, byl Tadeáš Hájek z Hájku. Jak těžké to pro něj bylo, nemusíme zdůrazňovat.

Legendy a mýty o bohatství na císařském dvoře kolovaly po celé Evropě a neskončily ani po jeho smrti. Pravda je však opačná, neboť alchymisté a různí šarlatáni císaře o zlato připravili. Zajímavé je také to, že nevím, kde tito „učenci“ měli své laboratoře, protože Zlatá ulička to rozhodně nebyla.

68) Zachar, Otakar, O českých alchymistech, str. 164.

Pan Bavor Rodovský
a jeho erb

Učených mistrů alchymistů na dvoře Rudolfa II. bylo nespočetně více, ale nebylo by to úplné, kdybychom nezmínili dvě notoricky známé postavy magistra Edvarda Kellyho a doktora Johna Dee. Kelly pracoval v Londýně jako notář a advokát a protože údajně zfalšoval nějaké listiny, byly mu uříznuty obě uši. S hanbou opustil město a uchýlil se do jednoho hostince na venkově, kde údajně našel starou velšsky psanou knihu, která popisovala tajemství kamene mudrců. Děti hostinského si v té době hrávaly s dvěma koulemi ze slonoviny, které obsahovaly zázračný červený a bílý prášek. To přimělo Kellyho vrátit se do Londýna, ale z důvodu svého pokoření se raději ubytoval na předměstí. Tam pozval taky svého kolegu, matematika, doktora, teologa a chemika Johna Deea. Spolu pak prý proměnili olovo ve zlato.

John Dee pocházel z rodiny jednoho dvořana krále Jindřicha VIII. Roku 1547 studoval matematiku v Holandsku, kde se stal mistrem a pak působil jako profesor v Paříži. Za tři roky byl už zase zpátky v Londýně a tam obviněn z čarodějnictví, ale nejspíš to nebylo tak zlé, protože za několik let začal pracovat pro královnu Alžbětu. Se svojí křišťálovou koulí předvídal budoucnost a královně mimo jiné doporučil, aby Španěly zbavila jejich teritorií. ⁶⁹⁾

John Dee byl spíše mág než alchymista a po setkání s Kellym se oba shodli, že Kelly je vhodné médium k seancím. Takže zprvu to nebyla alchymie, která tyto dva muže dala dohromady, ale byla to magie. Po vzývání všech mocností se prostřednictvím Kellyho objevil Uriel a s ním Dee rozmlouval.

Roku 1583 Kelly vstoupil do služeb Johna Dee ⁷⁰⁾ a spolu se vydali na cesty. O rok později neúspěšně žádali o audienci u

69) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 237

70) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 238. Zatímco spis o alchymii tvrdil, že Dee vyhledal Kellyho, v jeho deníku je pravý opak: "ANNO, 1582, březen den 10, hodina 11 ¼ před polednem. Jykýsi pan Edward Talbot přišel do mého domu..." Edward Kelly narozený 1. srpna 1555 ve Worcesteru, navštěvoval po jistou dobu Oxfordskou universitu pod jménem Edward Talbot.

císaře a tak vstoupili do služeb Viléma z Rožmberka. Za pouhé tři roky přišel pán z Rožmberka o 300 000 zlatých.

John Dee, ještě zavčas roku 1589 odjel z Čech a Kelly na žádost císaře, aby jen na krátkou dobu pomohl zhotovit „mercurius soli“ čili rtuť zlata, odjel na císařský dvůr. Od Rudolfa II. , ale i od Viléma z Rožmberku získal několik statků a rytířský titul. Jak víme, Eduard Kelly byl původně advokát, to možná bylo tajemstvím jeho úspěchů. Obratně uměl zastírat své neúspěchy a je celkem logické, že do vězení se nedostal proto, že nedokázal transmutovat, ale proto, že v souboji zabil svého soka. Na útěku z Prahy byl zadržen, uvězněn na Křivoklátě a při pokusu o útěk z tohoto hradu si zlomil nohu. Jak už to v životě bývá, nikdo není nenahraditelný a to platilo i v tomto případě. Okamžitě se objevili další podnikavci, kteří zaujali jeho místo. Nakonec byl Kelly propuštěn, ale hned na to byl uvězněn v Mostě, kde se také pokusil o útěk. Znovu utrpěl zranění a roku 1597 jim podlehnul.

Jaký byl Kelly alchymista, se nedá jednoznačně říci, nejspíš průměrný, který dokázal podvodnými triky a obratnou mluvou obelhávat své příznivce. Jeho největší chybou nejspíš bylo to, že se neuměl včas ztratit. Jeho osobnost pak literáti pozdějších let opředli mnoha legendami a tím se jeho jméno nejen pro alchymisty stalo nesmrtelným. ⁷¹⁾

71) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 241. Na čtyřiceti stránkách Kellyho traktátu jsou dost zmatené či pravé citace starších autorů, to všechno zatemněno mlhou nejasných narážek ke kameni mudrců. To nemohlo vést nikam , stejně jako díla jeho předchůdců a následovníků.

3. 1. Laboratorní pomůcky alchymisty

Dosud jsme psali o alchymistech a o tom co se snažili vyrobit, ale zatím nevíme, kde nebo spíše jak vypadala laboratoř alchymisty. Sami mistři alchymie nebyli v tomto směru sdílný, neboť jejich první příkázání znělo, že adept tohoto umění musí být mlčenlivý. Druhý požadavek zněl, že alchymista má mít svůj dům a v něm dvě nebo tři komory, kam mu nikdo nebude chodit, což je pochopitelné, každý mistr si přeci chtěl své tajemství uschovat.

Vůbec není jednoduché říci, jak taková laboratoř vypadala a pokud se od malířů takové vyobrazení zachovalo, není jisté, zda malíři tvořili podle skutečnosti nebo podle svých představ.

Především kromě svíček, byly zdrojem světla plameny pecí. Ty už od dob Džabira, který sepsal dílo *Knihy pecí*, byly základem tvůrčí práce alchymisty. Byla jich celá řada, ale nejdůležitější byla tavící a sklářská pec. Ještě důležitější byl athanor ⁷²⁾. Byla to rozměrná pec, jejíž horní plochu tvořila vysoká vrstva písku, písková lázeň. Tento písek jednak udržoval teplo a jednak se tam daly postavit nejrůznější baňky kulového tvaru. Dále mělo topeniště šikmý rošt, k němuž vedla shora šachta na palivo. Popel padal z roštu sám a uvolňoval dalšímu palivu cestu, takže v athanoru se dalo topit delší dobu, což byla výrazná pomoc při destilování, kterému alchymisté věnovali nejvíce času. Proto byl athanor tak důležitý. Na jeho velikosti záleželo, kolik operací se tam dalo současně provádět.

K topení se používalo dřevo nebo dřevěné uhlí, později i kamenné. Kolik bylo kouře v laboratoři a ke kolika výbuchům

72) Karpenko, Vladimír, *Alchymie dcera omylu*, str. 153. Podle arabského slova at-tannur, pec na pečení.

tam docházelo, se ani nemusíme ptát. Vedle toho se topilo i slámou a dřevo bylo rozličné a to kvůli teplotě. Protože alchymisté až do druhé poloviny sedmnáctého století neuměli teplotu změřit, používali nejrůznějších metod. Proto srovnávali teplo slepice sedící na vejci nebo teplo horečky. Jindy si mistr poznamenal kolik kusů dřeva nebo uhlí použil, samozřejmě se nikdy nemohlo dosáhnout stejného nebo podobného výsledku, když dřevo bylo sušší nebo vlhčí. Arabové proto stanovili šest stupňů tepla.

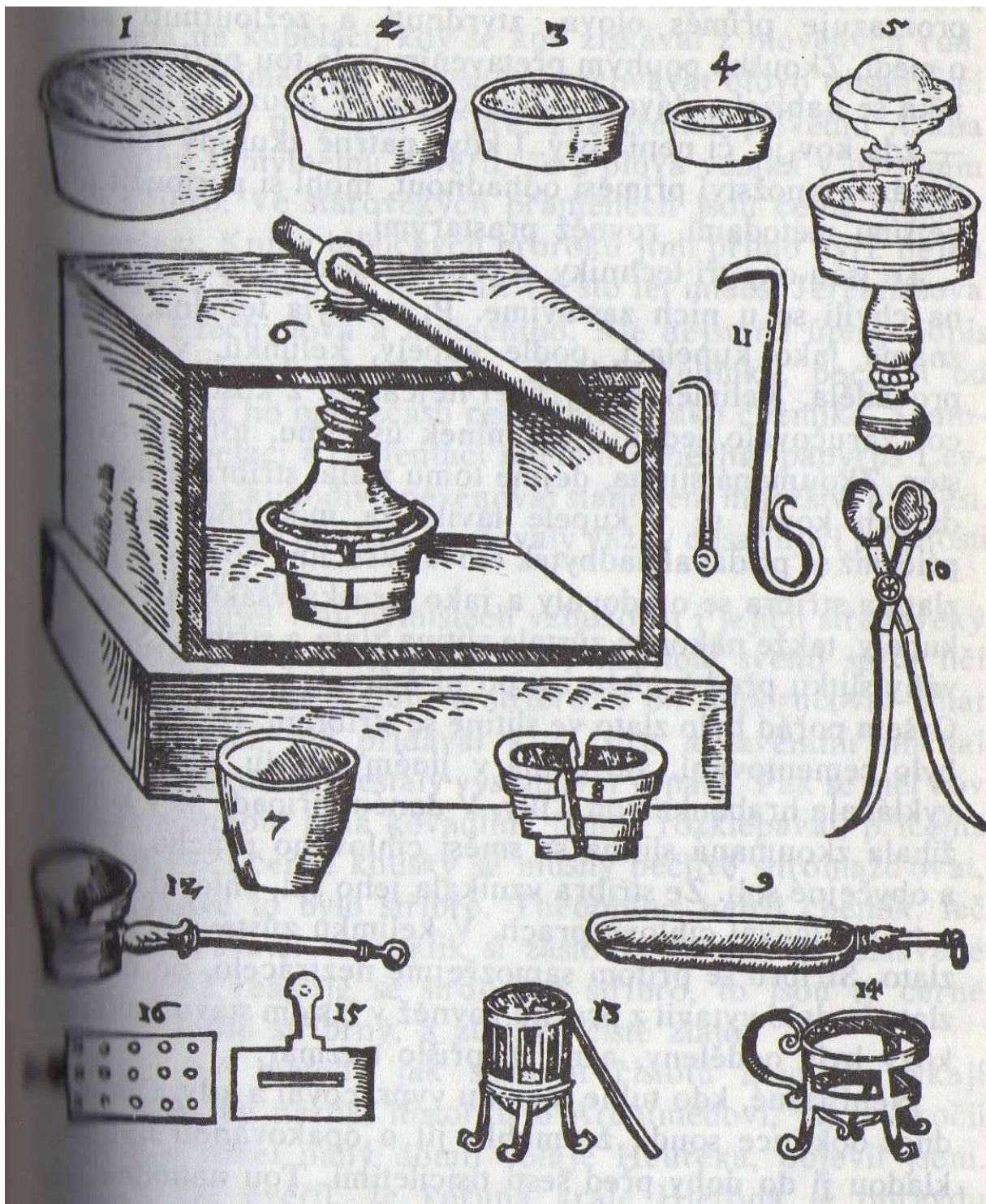
První mírné teplo jako světlo lampy, druhé bez kouře jako při zapalování ohně, třetí bylo teplo hořícího uhlí, čtvrté teplo charakterizovaly malé plameny, pátý plameny prostřední a nejmocnější znamenají stupeň šestý.

Dost nejasné odstupňování, a tak Arnald z Villanovy stanovil čtyři stupně. První stupeň je stanoven tak, že citlivost ho zvládá, druhý stupeň je ještě snesitelná bolest, třetí už zraňuje a čtvrtý stupeň se nedá vydržet. Z toho vidíme, že staří mistři to neměli vůbec jednoduché. ⁷³⁾

3. 2. Laboratoř

Vedle pecí musel mít mistr po ruce i nádobí. To doopravdy nebylo ne nepodobné kuchyňskému nádobí. Ke lžicím a naběračkám, sítům, hrnečkům a dalším věcem, přibyly zlepšené pomůcky. Křivule, ampule, baňky byly zabořeny v pískové lázni a lišily se nejen bizarním tvarem a velikostí, ale i názvem jako měchýř, orel, pelikán apod. Vedle skleněných nádob to byly i kovové a hliněné. Samozřejmě to nebyla levná záležitost.

73) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 162.

Stroj na kupelaci podle Libaviovy učebnice. Kupely vlevo nahoře
 jsou ke stanovení čistoty mědi (1) a stříbra (2—4), při různém obsahu
 kovu. Lis na kupelky uprostřed (6), hotová kupela pod ním (7)

Proti netěsnosti alchymisté používali luto sapientii, bláto moudrosti. To se vyrábělo různými způsoby a z různého materiálu a to podle toho jakou teplotu mělo vydržet. Mísila se hlína s oslím hnojem, moukou, vajíčkem a pivem. Návodů bylo samozřejmě více.

Pokud alchymista měl všechny tyto technické prostředky k dispozici, mohl začít sublimovat, destilovat, a kalcinovat (žihání). To souvisí s kroky potřebnými k vytvoření kamene mudrců. Někteří alchymisté psali o čtyřech, jako jsou čtyři živly, jiní o sedmi, čímž naráželi na stvoření světa v sedmi dnech a další o dvanácti což mělo souvislost s počtem znamení zvěrokruhu. Takže kalcinování bylo spjato se znamením Berana, kongelace (tuhnutí taveniny) s Býkem, fixace (zpevnění materie) s Blíženci, rozpouštění s Rakem, digesce (zrání v nádobě a v teple) se Lvem, destilace s Pannou, sublimace s Váhami, separace (filtrace) se Štírem, cerace (převedení látky do stavu podobného vosku) se Střelcem, fermentace (kvašení) s Kozorohem. Fermentací se de facto končilo. Stejně jako při kvašení těsto nabyde, stejně i kámen mudrců podobně jako kvásek promění látky nikoli v těsto, ale ve zlato. Jenže bylo třeba ještě „to něco“ milionkrát rozmnožit a to umožňovala multiplikace spojená s Vodnářem. Poslední krok, transmutace se uskutečnila díky projekci, znamení Ryby.⁷⁴⁾

Kromě jiného si alchymisté vytvořili i svůj vlastní jazyk, který se po staletí komolil a zdegeneroval. Ztotožnění názvů

74) Haage, Bernardm Ditrich, Středověká alchymie, str. 175. Paralelu k tomuto postupu našel v procesu individuace, vývoje ve zralou osobnost C. G. Jung.

prvků s planetami začali nahrazovat geometrickými symboly, jenž pravděpodobně vznikly postupným zkracováním řeckých zápisů. Laboratorní práce však potřebovala víc a tak se začaly objevovat symboly pro různé nádoby i různé laboratorní postupy. Značek začalo přibývat, a protože se alchymisté snažili svá tajemství co nejlépe ukrýt, začali planetární symboly kovů pozměňovat, aby tomu rozuměli jen oni a nejbližší okruh zasvěcenců. Mnohdy si byly symboly tak podobné, že často docházelo k nedorozumění. Tyto symboly se nacházely převážně v rukopisech.

S rozvojem knihtisku, kdy se geometrické symboly těžko sázely, začali alchymisté spíše používat slovní symboliku, jako například salmiak, jenž je těkavá sloučenina a její páry se vznášejí, „přiletěl na orlích perutích“ nebo „zelený had“ znamenal oxid železitý atd. Vedle toho vznikaly vyobrazení savců a ke každému z nich byl připojen kov nebo sloučeniny.

Žlutý lev představoval zlato, zelený lev se těžko definuje, možná měď, antimon, zelenou skalici nebo filosofickou rtuť. Úrobor představoval primární materii stejně jako trojhlavý drak, ohnivý drak pak síru, dračí krev, která netekla, představovala prášek rumělky a dračí ocas, který byl za normální teploty tekutý, byla rtuť. Tak i vzniklo obrázkové dílo symboliky Mutus Liber, Němá kniha, znázorňující stupně vedoucí k vytvoření kamene mudrců. ⁷⁵⁾

Jakkoliv se nám počínání alchymistických mistrů může zdát podivné, právě díky nim a díky zdokonalení svých

75) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 170

alchymistických náčiní a postupů se stali zakladateli laboratorní techniky. Nazýváme je sice mistry, ale tito muži žádný výuční list jako řemeslníci nedostávali. Označení mistr, byla odměna za jejich vytrvalost, protože cesta k získání kamene mudrců byla složitá a trnitá. Ne každý po ní dokázal jít až do konce. Někteří zjistili svůj omyl, jiní se finančně zruinovali a další skončili v lepším případě ve vězení

3. 3. Konec preludů?

Obdobím, kdy se sen alchymistů pod náporém vědeckých poznatků začal hroutit, bylo 17. století. Samozřejmě že se tomu tak nedělo hned a že to byl postupný vývoj. Ti co se zabývali chemií dost často, sváděli vnitřní boj sami se sebou, zda přijmou neúprosná fakta nebo budou stále snít sen o zlatě a dlouhém životě.

Začátek sedmnáctého století nebyl vědeckému bádání nakloněn, neboť v Evropě se odehrávala třicetiletá válka, ale konec tohoto století již zaznamenal první krůčky k novým vědeckým objevům. Na scéně se objevuje Isaac Newton,⁷⁶⁾ velký matematik, fyzik, ale především zavilý alchymista. Právě on je příkladem rozporu mezi novým a starým. Jeho poznámky o alchymii jsou daleko početnější než jeho práce z fyziky. Jeho alchymistická snaha však stejně jako u jeho předchůdců nikam nevedla. Jeho precisní pokusy a poznámky však vedly k tomu, že dnes ho můžeme považovat za nejaxnějšího alchymistu, jemuž chyběl jen krůček k tomu, aby se stal chemikem.

76) Eliade, Mircea, Kováři a alchymisté, str. 132. Triumf Newtonovy mechaniky, nakonec zničil jeho vlastní vědecký ideál.

Těch, kdo ten první krůček udělali, přibývalo. Jako už na začátku zmíněný Glauber, i když i on jednou nohou stál stále v alchymii, tak také chomutovský rodák Kryštof Bergner si roku 1755 zařídil v Praze první chemicko-technologickou laboratoř, kde vyráběl nejrůznější chemikálie ve velkém. Oficiální místa mu nebyla nakloněna a tak laboratoř zrušil a dál se věnoval chemii jen soukromě.

Jako chemik se vyznal ve vzájemných poměrech slučujících se prvků a přesto věřil, že kovy zrají a domníval se, že stříbro vzniká z olova. Jeho zajímavým textem je pak text O uhlí, kde prakticky popisuje použití uhlí k vytápění domácností.

Pece samozřejmě nebyly vhodné do domácností a v krbu topit uhlím by bylo zbytečné. Při svých pokusech si Bergner všiml, že uhlí k hoření potřebuje proud vzduchu. Proto se pustil do stavby železných kamen a to úspěšně, jen s tím výsledkem, že došlo ke sporu mezi ním a delegovaným komisařem doktorem Boháčem. Zkouška proběhla úspěšně, ale Bergner ze strachu před tím, aby si jeho objev někdo jiný nepřivlastnil, odmítnul prozradit, jak se uhlí připravuje. To vedlo k tomu, že rozzuřený komisař dosáhl toho, že c. k. policejní komisařství roku 1766 zakázalo používání těchto kamen. ⁷⁷⁾

Někteří chemici i dál setrvali mezi vědou a krásným snem, nic to však neměnilo na tom, že chemie nabývá vrchu. Přesto koncem 19. století byla založena ve Francii

77) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 268. Spor měl pro Bergra dva nepříjemné následky – neudělili mu odměnu a popudil proti sobě komisaře. Roku 1792 zemřel na horkou žlučovou zimnici, aniž by si zasloužil pozornost.

Alchymistická společnost, která vydávala svůj měsíčník, zabývajících se celou škálou alchymistických spisů dávných mistrů. Jedním posledním velkým alchymistou byl Angličan Cockren,⁷⁸⁾ který při experimentu s antimonem našel kámen mudrců. Zemřel při náletu na Londýn, ale někteří Londýňané jeho zázračný elixír používali ještě v roce 1965.

Současný alchymista Francouz Armand Barbault, na základě astrologických výpočtů a pomocí návodu v Němé knize, sesbíral během tří měsíců tisíc jiter ranní rosy a vyrobil ono záhadné zlato, jehož kapka léčí nejrůznější neduhy.⁷⁹⁾

78) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 268. Ten tvrdil že vyšel z dvanácti klíčů Basila Valentina.

79) Karpenko, Vladimír, Alchymie dcera omylu, str. 268. V Salt Lake City (USA) dokonce působila Paracelsus College, což jako vysoká Alchymistická škola, vydávaly si vlastní čtvrtletník Essetnia. Její činnost skončila roku 1981.

4. 1. Závěr

Teď, když jsem došli na konec cesty alchymistů, mohli bychom si položit otázku, jak spolu souvisí sen se skutečností, to znamená s vědeckými poznatky. Když jsme se seznámili s laboratorii alchymisty a jejich pokusy musíme dojít k závěru, že po technické stránce jsou tyto obory shodné. Po teoretické stránce si však nejsou vůbec podobné?!⁸⁰⁾

Samozřejmě alchymisté pracovali v době, která jim mohla nabídnout jen ty poznatky, které měla k dispozici, naopak sami alchymisté dogmaticky trvali na svých nebo názorech svých předchůdců a nic nechtěli měnit, přestože před očima se jim odehrávali procesy, které s alchymii neměly nic společného. Například spojení kovů s planetami znamenalo, že nově objevený prvek prostě a jednoduše zavrhli. Myšlenka, že všechno již znali staří mistři a vše se musí hledat v jejich spisech, znamenalo také krok zpět.

Když shrneme všechno to, co jsme se dozvěděli, dojdeme k závěru, že alchymisté stejně jako řemeslníci znali laboratorní techniky, ale také byli teoretiky. Jejich teorie sice neobstály, ale ve své době měly platnost jako třeba Einsteinovy rovnice v naší době. Alchymie byla odrazem tehdejších vědomostí a toto poslání dlouho plnila. Alchymie dále poskytla mnoho sloučenin a postupů pozdější chemii a také procházela vývojem, jiná byla v helénistickém světě, jiná v Evropě šestnáctého a sedmnáctého století.

Neměli bychom také zapomínat na to, že alchymisté zanechali po sobě spoustu spisů a ty pro nás nemusí být

80) Eliade, Mircea, Kováři a alchymisté, str. 133, cituje, že největším snem vědy 19. a 20. století byla příprava syntetického života, byť jen ve skromné podobě několika buněk protoplazmy, což neznamená nic jiného než sen alchymistů o vytvoření homunkula.

zajímavé jen z hlediska postupů směřujících k výrobě zlata a elixíru života, ale dokumentují myšlení té doby a někdy líčí i osudy samotných autorů nebo osob z jejich blízkosti a tím obohacují prameny, které máme k dispozici.

Co říci na závěr, snad jen to, že 19. listopadu 1917 E. Rutherford ostřelováním rtuti rychlými neutrony dosáhl transmutace a rtuť se proměnila ve zlato.⁸¹⁾ V roce 1980 pak v USA v Berkeley, v urychlovači částic transmutovaly vizmut na zlato v hodnotě jedné miliardtiny amerického centu.³⁾ Náklady na pokus však činily 10 000 dolarů, i tak sen alchymistů byl konečně uskutečněn.

81) Karpenko, Vladimír, Alchymice dcera omylu, str. 304. Téhož roku napsal znamenitý fyzik F. Soddy: „Jestliže člověk kdy dosáhne této další kontroly nad přírodou, je zcela jisté, že poslední věc, kterou by chtěl udělat, by byla proměna olova nebo třipitévé zlato – pro zlato samé. Energie, která by se uvolnila, kdyby byla kontrola těchto subatomických dějů možná tak jak je možná kontrola běžných chemických změn, jako je spalování, by svým významem daleko převýšila hodnotu zlata. Spíš by se vyplatilo transmutowat zlato ve stříbro nebo nějaký základní kov.“

Použité prameny:

- Agricola Georgius, Dvanáct knih o hornictví a hutnictví, nakladatelství Matice hornicko-hutnická, Praha 1933, 504 stran.
- Paracelsus, Azoth, O stromu neboli linii života od Theoprasta Bombasta von Hohenheim, nakladatelství Půdorys, Praha 2007, 106 stran, ISBN 978-80-86018-25-6
- Rodovský Václav Bavor z Hustiřan, Jitřní záře, nakladatelství Formát, Pezinok 1996, 160 stran, ISBN 80-967469-3-6.

Seznam použité literatury:

- Arbertus Frater, Příručka alchymisty, nakladatelství Volvox Globator, Praha 2000, 125 stran, ISBN 80-7207-343-5.
- Dacík Tomáš, Deník Alchymie, nakladatelství Cerm Brno 1998, 16 stran, ISBN 80-7204-066-9.
- De Lasenic Pierre, nakladatelství Půdorys Praha 1997, 112 stran, ISBN 80-86018-04-0.
- Eliade Mircea, Kováři a Alchymisté, nakladatelství Argo, Praha 2010, 158 stran, ISBN 80-7203-320-4.
- Haage Ditrich Bernadrd, Středověká alchymie, nakladatelství Vyšehrad, Praha 2001, 212 stran, ISBN 80-7021-471-6.
- Jahn Jiljí Vratislav, Alchemie v Čechách, nakladatelství Kawana Praha 1993, 70 stran
- Karpenko Vladimír, Alchymie, nauka mezi snem a skutečností, nakladatelství Academia, Praha 2007, 521 stran, ISBN 978-80-200-1491-7.
- Karpenko Vladimír, Alchymie dcera omylu, nakladatelství Práce, Praha 1988, 327 stran.
- Karpenko Vladimír, Alchymie svět pohádek a legend, nakladatelství Academia Praha 2008, 389 stran, ISBN 978-80-200-1579-2.
- Marschal Peter, Kámen mudrců, nakladatelství BB 2004, 453 stran, ISBN 80-7341-246-2.
- Schreiber Herman, Dějiny alchymie, nakladatelství Brána Praha 2009, 263 stran, ISBN 978-80-7243-388-9.
- Szabo Zoltán, Astrologie a Alchymie, nakladatelství Fontána Olomouc 2005, 119 stran, ISBN 80-7336-235-X
- Zachar Otakar, O alchymii a českých alchymistech

